

STENOGRAFSKE BELEŠKE
NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 6

BEOGRAD 1937 GODINE

KNJIGA 3

LVI REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 16 JULA 1937 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

PRETSEDNIK

STEVAN ĆIRIĆ

i

POTPRETSEDNICI:

FRANJO MARKIĆ i RADISAV VUČETIĆ

SEKRETAR

TODOR ŽIVKOVIĆ

Prisutni g. g. Ministri: Ministar poljoprivrede **Svetozar Stanković**; Ministar pravde **dr. Nikola Subotić**; Ministar građevina **dr. Marko Kožul**; Ministar bez portfelja **dr. Miho Krek**; Ministar bez portfelja **Vojslav V. Đorđević**; Vladini poverenici pri pretresu predloga zakona o privrednim zadrugama **Milan Novaković**, pomoćnik Ministra poljoprivrede, i **Vladimir Vujnović**, načelnik Odeljenja za agrarnu politiku Ministarstva poljoprivrede

POČETAK U 10 ČASOVA

SADRŽAJ:

Pre dnevnog reda: 1 — Čitanje i usvajanje zapisnika LV redovnog sastanka;

2 — Saopštenje odborskih izveštaja: Odbora za proučavanje predloga zakona o Konkordatu između Svete Stoline i Kraljevine Jugoslavije; Odbora za proučavanje predloga zakona o privrednim zadrugama o amandmanima Kraljevske vlade;

3 — Saopštenje o podnošenju interpelacija narodnih poslanika: Mihaila Đurovića i drugova na Pretsednika Ministarskog saveta i Ministra inostranih poslova o sastanku dr. Antona Korošca, Ministra unutrašnjih poslova, sa dr. Sušnikom, austrijskim kancelarom, i usvajanje prvenstva; Mihaila Đurovića na Ministra pravde o postupanju državnog tužioca pri Okružnom sudu u Zagrebu u pitanju presude izrečene u Našičkoj aferi, i usvajanje prvenstva; Riste Grdića na Ministra unutrašnjih poslova o hapšenju i lošem postupanju policijskih organa sa srpsko-pravoslavnim sveštenstvom, i usvajanje prvenstva;

4 — Saopštenje zahteva Ministra pravde o izdavanju sudu narodnih poslanika;

5 — Odgovor Pretsednika Narodne skupštine Stevana Ćirića na kratko pitanje Manfreda Paštrovića i dr. Ljudevita Auera, narodnih poslanika.

Govornici: Ministar bez portfelja dr. Miho Krek (dva puta), Ministar pravde dr. Nikola Subotić, Manfred Paštrović, Pretsednik Narodne skupštine Stevan Ćirić (četiri puta).

Dnevni red: Pretres u načelu izveštaja Odbora za proučavanje zakonskog predloga o privrednim zadrugama. — Saopštenje Pretsednika Narodne skupštine Stevana Ćirića da su Ukazom Kraljevskog namesništva za Vladine poverenike u Senatu i Narodnoj skupštini za zakon o privrednim zadrugama postavljeni gg. Milan Novaković, pomoćnik Ministra poljoprivrede i Vladimir Vujnović, načelnik Odeljenja za agrarnu politiku Ministarstva poljoprivrede.

Govornici: Izvestilac Velimir Milićanović, izvestilac Aleksandar Dačić (dva puta), Ministar poljoprivrede Svetozar Stanković, dr. Časlav Nikitović, Mita Dimitrijević, Stanko Lenarčić, Milinko Milutinović, dr. Andrej Veble, Pretsednik Narodne skupštine Stevan Ćirić (dva puta), Potpretsednik Narodne skupštine Franjo Markić (dva puta), Potpretsednik Narodne skupštine Radisav Vučetić.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, otvaram LVI redovni sastanak Narodne skupštine i molim gospodina sekretara da izvoli pročitati zapisnik prethodnog sastanka.

Sekretar Todor Živković pročita zapisnik LV redovnog sastanka.

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima li ko od gospode narodnih poslanika kakvu primedbu na zapisnik. (Nema). Primedaba nema, zapisnik je primljen. Izvolite čuti odborske izveštaje.

Sekretar Todor Živković (saopštava): Odbor za proučavanje predloga zakona o Konkordatu između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije podnosi Narodnoj skupštini na rešenje svoj izveštaj; i Odbor za proučavanje predloga zakona o privrednim zadrugama podnosi Narodnoj skupštini na rešenje svoj izveštaj o amandmanima Kraljevske vlade.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, ovaj izveštaj Odbora za proučavanje predloga zakona o Konkordatu biće umnožen i razdeljen gospodi narodnim poslanicima i staviće se na dnevni red kad to Narodna skupština odluči.

Drugi izveštaj, ili tačnije, dopuna izveštaja o amandmanima Kraljevske vlade za proučavanje predloga zakona o privrednim zadrugama umnožen je i već je razdeljen gospodi narodnim poslanicima. O tome izveštaju diskutovaće se istovremeno kad i o izveštaju toga Odbora o predlogu zakona o privrednim zadrugama, dakle već danas.

Izvolite čuti interpelacije za koje se traži prvenstvo.

Sekretar Todor Živković (saopštava): G. Đurović Mihailo i drugovi, narodni poslanici, upućuju interpelaciju na gospodina Predsednika Ministarskog saveta i Ministra inostranih poslova o sastanku g. dr. Antona Korošca, Ministra unutrašnjih poslova, sa g. dr. Šušnikom, austrijskim kancelarom, i traže da joj se prizna prvenstvo. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: U odsustvu gospodina Predsednika Ministarskog saveta ima reč Ministar g. dr. Krek da se izjasni priznaje li traženo prvenstvo.

Ministar bez portfelja dr. Miho Krek: Čast mi je izjaviti da primam traženo prvenstvo.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodin Ministar je primio prvenstvo. Da li prima Narodna skupština traženo prvenstvo? (Prima). Objavljujem da je Narodna skupština priznala traženo prvenstvo ovoj interpelaciji. Izvolite čuti dalje.

Sekretar Todor Živković (saopštava): G. Đurović Mihailo, narodni poslanik, upućuje interpelaciju na gospodina Ministra pravde o postupanju državnog tužioca pri Okružnom sudu u Zagrebu u pitanju presude izrečene o Našičkoj aferi i traži da joj se prizna prvenstvo. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima gospodin Ministar pravde da se izjasni o prvenstvu.

Ministar pravde dr. Nikola Subotić: Čast mi je izjaviti da priznajem traženo prvenstvo ovoj interpelaciji.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodin Ministar je priznao traženo prvenstvo. Prima li Narodna skupština prvenstvo ove interpelacije? (Prima). Objavljujem da je priznato traženo prvenstvo ovoj interpelaciji. Izvolite čuti dalje.

Sekretar Todor Živković (saopštava): G. Grdić Risto, narodni poslanik, upućuje interpelaciju na

gospodina Ministra unutrašnjih poslova o hapšenju i lošem postupanju policijskih organa sa srpsko-pravoslavim sveštenicima i traži da joj se prizna prvenstvo. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima reč Ministar bez portfelja g. dr. Miho Krek da se izjasni u ime otusnog g. Ministra unutrašnjih poslova prima li prvenstvo ove interpelacije.

Ministar bez portfelja dr. Miho Krek: Izjavljujem da primam traženo prvenstvo za ovu interpelaciju.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodin Ministar je primio prvenstvo. Prima li Narodna skupština traženo prvenstvo? (Prima). Objavljujem da je Narodna skupština priznala prvenstvo ovoj interpelaciji. Pročitane interpelacije biće upućene nadležnim gg. Ministrima.

Izvolite čuti zahtev gospodina Ministra pravde za izdavanje sudu gospode narodnih poslanika.

Sekretar Todor Živković (saopštava): Gospodin Ministar pravde traži odobrenje za produženje krivičnog postupka protivu g. g. narodnih poslanika: Borića Franje zbog dela iz čl. 3 Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi; Gibanjeka Andreje zbog dela iz § 115 Krivičnog zakona; Borića Franje zbog dela iz čl. 3 Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi; Fizira Viktora zbog dela iz § 181 Odeljak 1 Krivičnog zakona; dr. Hefera Stjepana zbog dela iz čl. 1, 3, 4 i 5 Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi.

Pretsednik Stevan Ćirić: Ovaj zahtev g. Ministra pravde biće upućen Imunitetnom odboru.

Pre prelaza na dnevni red imam čast, gospodo narodni poslanici, odgovoriti na kratko pitanje, koje su mi uputili zajednički gospoda narodni poslanici Manfred Paštrović i dr. Ljudevit Auer. To pitanje glasi:

„Gospodinu Stevanu Ćiriću, Predsedniku Narodne skupštine — Beograd.

Gospodine Predsedniče,

Danas po podne otišli smo u prostorije Glavnog odbora Jugoslovenske nacionalne stranke, gde smo kao narodni poslanici i kao članovi Glavnog odbora imali da obavimo redovni posao.

Medutim, naišli smo na šefa opšte policije g. Jovanovića, koji je upao u prostorije sa dvadesetak što činovnika što agenata Uprave grada Beograda i koji su bez ikakvog motivisanog razloga proveli pretres i tako nas omeli u našem poslaničkom radu.

Pošto se ovako na najprostiji način sprečava rad narodnih poslanika, to Vas molimo, Gospodine Predsedniče, da nam na prvoj redovitoj sjednici izvolite odgovoriti na slijedeća kratka pitanja:

1) Šta mislite poduzeti da se na ovakav škandalozan način ne ometa rad narodnim poslanicima?

2) Da li je Vaše mišljenje da je Jugoslovenska nacionalna stranka protuđrjavna stranka i da je stoga opravdan postupak Uprave grada Beograda?

3) Da li ste voljni jednom za uvek upozoriti Upravu grada Beograda da narodni poslanici ne mogu da budu ometani u svom radu, ma gde se god oni nalazili?

Izvolite, Gospodine Predsedniče, i ovom prilikom primiti izraz našeg poštovanja.

Beograd, 15 jula 1937 godine

Narodni poslanici:

inž. Manfred Paštrović, s. r.
Dr. Ljudevit Auer, s. r.”

Gospodo narodni poslanici, ja sam ovo pitanje dobio maločas. Zato ne mogu u potpunosti na njega odgovoriti. Ali, zbog toga što ga smatram veoma važnim, jer se odnosi na slobodu rada gospode narodnih poslanika, hoću već u ovom momentu da odgovorim ono što mogu.

Na prvo pitanje: „Šta mislim poduzeti da se na ovakav škandalozan način ne ometa rad narodnim poslanicima” — odgovaram: jednom rečju sve što je dužnost Pretsednika Narodne skupštine. (Burno odobravanje u dvorani).

Na drugo pitanje: „Da li je moje mišljenje da je Jugoslovenska nacionalna stranka protivdržavna stranka” — odgovaram: da je moje duboko uverenje, Jugoslovenska nacionalna stranka ne samo da nije protivdržavna stranka, nego da je jedna rodoljubiva stranka, koja je zakonom dopuštena..... (Burno i dugotrajno odobravanje na levisi)..... i koja, prema tome, ima sva prava koja zakon dopušta strankama, koje su po zakonu osnovane i koje na osnovu zakona rade. (Dugotrajno odobravanje na levisi).

Na drugu tačku drugoga pitanja: „Da li je s toga opravdan postupak Uprave grada Beograda”, moram odgovoriti negativno: s toga nikako ne bih mogao opravdati postupak Uprave grada Beograda. (Živo i dugotrajno odobravanje na levisi). Ali, tu ima jedna teškoća zbog čega ne mogu na to pitanje odmah da odgovorim, a to je: moram uputiti ovo pitanje gospodinu Ministru unutrašnjih poslova da savesno ispita, postoje li kakvi drugi motivi zbog čega je pretres u tim prostorijama obavljen. (Živo odobravanje na levisi).

Ja molim gospodu narodne poslanike, koji su ovo pitanje stavili da se do toga vremena strpe, a ja ću odgovor gospodina Ministra unutrašnjih poslova dostaviti bilo usmeno, bilo pismeno. (Živo odobravanje).

Na treće pitanje: „Da li sam voljan upozoriti Upravu grada Beograda da narodni poslanici ne mogu biti ometani u svome radu ma gde se oni nalazili”, — odgovaram: da sam to već učinio. (Burno odobravanje na levisi).

Reč ima narodni poslanik g. Manfred Paštrović.

Manfred Paštrović: Gospodo narodni poslanici, osobito mi je milo da mogu u ime čitavog kluba Jugoslovenske nacionalne stranke da blagodariam na ovom odvažnom i muškom odgovoru Pretsednika Narodne skupštine. (Živo odobravanje na levisi).

Gospodo, ne samo da mu blagodariam, nego sam duboko uveren da će on kao Pretsednik ovoga Parlamenta naći načina da odbrani narodne poslanike od ove šikanacije Kraljevske vlade.

Gospodo, juče posle podne iznenada upadoše dvadesetak što agenata što činovnika u naše prostorije, bez da ikome jave nešto i bez da ikoga obaveste. Kako upadoše odmah činovnike oteraše u kut i počеше premetačinu. Iznenada i slučajno naišli su neki narodni poslanici, koji, naravno, odmah sprečiše dalju premetačinu, jer su zatražili pismeni nalog. U tome objašnjavanju nadošli su i drugi narodni poslanici i senatori, pa je naišao i prvi potpretседnik g. Jovan Banjanin. (Odobravanje na levisi i uzvici: Živeo!) Tek na zahtev potpretседnika da se dade pismeno rešenje, činovnik je pokazao to pismeno rešenje, ali nije hteo da ga da. Kada smo se mi svi prisutni tada usprotivili daljem pretresu, onda je činovnik bio prisiljen

da dade pismeno naređenje, koje ću ja biti slobodan da vam pročitam. Evo kako glasi prepis toga rešenja:

„Kako ima dovoljno sumnje da u kancelariji i ostalim prostorijama Jugoslovenske nacionalne stranke sa stanom u ulici Kosovskoj br. 5 kao i kod njega lično ima spisa ilegalnih letaka i brošura, što se kažnjava po opštem krivičnom zakonu o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi, to u smislu §§ 135 do 150 Krivičnog sudskog postupka i § 29 Zakona o ustrojstvu Državnog suda za zaštitu države i člana 10 Ustava Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje opšte policije Uprave grada Beograda

Rešava:

da se u kancelariji i ostalim prostorijama Jugoslovenske nacionalne stranke kao i nad njim lično — ne kaže se ko je to — izvrši pretres u cilju pronalaska ilegalnih letaka i brošura. Pretres će izvršiti g. g. Konstantin Zaho, Montani Večeslav i Vujković Svetozar, šefovi Oseka Odeljenja opšte policije.

Rešenje mu ovo na potpis saopštiti, pa dalje po zakonu postupiti.

Rešeno 15 jula 1937 godine u Odeljenju Opšte policije Uprave grada Beograda.

Po naredbi upravnika grada Beograda
šef Odeljenja opšte policije
savetnik,

Drag. Jovanović, s. r.”

Gospodo, tek onda kada su nam predali ovo rešenje, mi se njima nismo više odupirali, jer mi znamo da činovnici vrše nalog Ministra unutrašnjih dela. Prema tome ja verujem da je čitav njihov postupak bio striktno po uputstvima Ministra unutrašnjih dela.

Gospodo, pretres je u našim prostorijama izvršen i mi smo zatražili da nam se preda tačan zapisnik onoga što je nadeno i koliko komada svega. I ovde — pokazuje na jedan akt — stoji i na uvid g. Pretsedniku koliko je komada pojedinih letaka, brošura nadeno. A sada, dozvolite, da vam kažem koji su to letci i brošure nadene. Naden je, gospodo, jedan letak, štampan sa potpisom: Jugoslovenski rodoljub, i to samo 4 komada. To je policijski dokazano. U tom letku iznaša se rezolucija i neki zahtevi zemljoradnika, o kojima treba u ovoj zemlji da se govori i da se raspravlja, a ne da se plene, jer je ovo jedna vrlo ozbiljna stvar za ovu državu. Naden je, gospodo, svega 4 komada. A ja ću, gospodine kolega, (obraća se jednom narodnom poslaniku iz večine) kod vas, u vašem sekretarijatu, napraviti premetačinu i naći će se, uveren sam, više od 4 ovakva komada. Nema političke kancelarije u zemlji, koja ne sakuplja sve letke, sve brošure za politički arhiv.

I kao dokaz, da su ovi letci služili samo kao politički arhiv, nadeno je samo četiri komada i to je konstatirano policijski.

Onda je, gospodo, nadeno nekih 50—60 komada raspisa dr. Korošca protivu Sokolstva, ono što je bilo čitano u Narodnoj skupštini i što je poznato čitavoj javnosti. (Dr. Vasilije Jovanović: To je zvaničan akt!)

Pronaden je, gospodo, prepis 20 komada govora dr. Ivana Pernara na zboru HSS u Gornjem Rajiću, o kome je takode bilo govora i u Narodnoj skupštini i koji je govor izrečen pred policijskim vlastima. (Glasovi na levisi: To je bilo u novinama! — Dušan Ivančević: I pod zaštitom policije!)

Onda je nađeno ono što su svi klubovi dobili: 20 komada „Crkva kažnjava jednog narodnog poslanika“, a to je Todora Tonića... (Zučno objašnjavanje između narodnih poslanika Mirka Uroševića i Aćima Popovića.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Opominjem Vas, g. Uroševiću, na red!

Manfred Paštrović (nastavlja): Naden je jedan komad „Saopštenje Sv. Arhijerejskog sabora“ o tome, da će biti isključeni iz pravoslavne crkve svi oni koji budu glasali za Konkordat. (Glasovi iz većine: Vrlo važno!) Svega jedan primerak!

Naden je proglas Akademske omladine studentima beogradskog univerziteta — 8 komada.

Nadeno je 10—15 komada letka iz engleske štampe „Hrvati traže autonomiju“. Ono što je izdao Centralni presbiro i to se pleni! (*Milinko Milutinović* (većini): Svi se ti letci mogu i kod vas naći!) Dakle, ono što je Centralni presbiro izdao, i to se zaplenilo! (Ironični glasovi na levlci: I to je sve ilegalno!)

Nadeno je oko 200 komada brošure govora Petra Živkovića, oštampiranog. (Burno pljeskanje i uzvici na levlci: Živeo Petar Živković! Jedan glas iz većine: Slava mu! — *Milinko Milutinović*: To njima bode oči!)

Nadeno je 30 komada knjige: I opet o Konkordatu, koja je štampana, dakle nije ilegalna, i to je zaplenjeno! (Jedan poslanik iz većine pita: Gde je štampana?) U štampariji u Karlovcima, izvolite videti!

Naden je letak 1000 komada govora g. Pretsednika u Sarajevu, štampan u Zagrebu, za koji odgovara narodni poslanik Ante Kovač, i ta dozvoljena štampa ovde se pleni!

Naden je „Glasnik“ Patrijaršije 10 komada, i to je zaplenjeno. Sve što sam ovde pokazao, sve je to zaplenjeno.

Nadena je rezolucija Jugoslovenske nacionalne stranke 200 komada, i ovo je zaplenjeno.

Zaplenjena je „Istorija rada Glavnog odbora o organizaciji stranke“.

Naravski, zaplenjen je i proglas Akademske omladine, sa povratka sa Oplenca, koji se svršava sa poklikom: Živeo Kralj Petar II! Živela Jugoslavija! (Uzvici na levlci: Živeo! — *Milinko Milutinović*: Kaži, kako su fijoke obijane! — Uzvici na levlci: Sramota!)

Pretsednik Stevan Ćirić: Više od pet minuta je prošlo, i ja Vas molim, g. govorniče, da završite.

Manfred Paštrović (nastavlja): Zaplenjeno je 11 raspisa o opštinskim izborima. Čiste administrativne stvari! Zaplenjen je raspis, da će se štampati knjiga o kongresu. Bilo je 30 komada i to je zaplenjeno.

Gospodo, zaplenjeno je pismo pokojnog dr. Milana Srškića protiv Jugoslovenske nacionalne stranke. I to je zaplenjeno. I na koncu, gospodo, među ostalim spisima zaplenjena je i rezolucija dr. Antuna Korošca, poznata rezolucija koja je izglasana na onom famoznom zboru u Ljubljani. I to je zaplenjeno. (Graja i protesti na levlci.)

Dakle, gospodo, kako vidite, sve su ovo antidržavni letci koji su nađeni u našim prostorijama, koji su zaplenjeni i to sve po nekoliko komada.

Gospodo, agenti i činovnici policije nisu uopšte tražili kad su ušli ko ima ključeve, nego prosto obijali su stolove i ladice tražeći nešto i odneli su sve što im je bilo sumnjivo. (Graja). Čak su obili fijoku potpredsednika g. Jovana Banjanina, iako je ovaj

garantovao da ništa nema u ladici i naravski ništa nisu našli! (Glasovi na levlci: Skandal!)

Gospodo, mi se pitamo i s nama čitava zemlja, šta hoće ova Vlada više od ove zemlje? Gospodo, zar nije dosta razdora između Srba i Hrvata? Zar nije dosta da čitava zemlja plamti već danas od strahovite borbe crkava? Zar nije dosta ovoj Vladi ova uzbuna koja se digla u čitavoj zemlji prilikom donošenja Konkordata? Gospodo, sada se hoće da se razjuri Jugoslovenska nacionalna stranka, prave se protiv te stranke premetačine, da se nade nešto da se može i ona razjuri. Gospodo, hoće da se udare jedini jugoslovenski nacionalisti u ovoj zemlji, jer su ti nacionalisti postali opasni ali ne zemlji nego ovoj Kraljevskoj vladi. Jeste, gospodo, jer g. Petar Živković, bivši Ministar vojske i adutant pokojnog Kralja, ne može biti opasan ovoj zemlji! On može biti opasan samo ovoj destruktivnoj vladi koja ovde sedi. Zar je opasan za ovu zemlju zamenik Kraljevskog Namesnika g. Jovan Banjanin? Zar je, gospodo, ovoj zemlji opasan drugi zamenik g. dr. Zec? Zar smo opasni ovoj zemlji mi koji na ovom vulkanskom terenu branimo jugoslovensku reč, branimo Jugoslovene, branimo ime Kralja i Njegovu uspomenu? (Burno pljeskanje na levlci.)

Gospodo, nemam dosta vremena, jer me je već g. Pretsednik upozorio da mi je odmaklo vreme, a ja bih mogao dva-tri sata govoriti ovde pred vama da iskažem ono što osećam u ovome momentu, da se zgražavam nad ovakvim postupkom. Ali mi vama i Kraljevskoj vladi poručujemo: možete i obznanu protiv Jugoslovenske nacionalne stranke da proglasite; možete da nas i zatvarate; možete i da nas ubijate; ali zapamtite jednu stvar, da sa svim vašim terorem, svim ovim vašim postupcima, nećete uspeti da nam iz srca iščupate amanet pokojnog Kralja. (Burno odobravanje na levlci. — Upadice sa desnice.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim da ne imputirate te stvari nikome, a najmanje jednoj rodoljubivoj stranci kao što je to Jugoslovenska radikalna zajednica. Pošto je Vaše vreme već proteklo, ja Vas molim da napustite govornicu. (*Mirko Urošević* nešto dobacuje.) Gospodine Uroševiću, po treći put Vas opominjem na red.

Pošto je gospodin Paštrović u žestini kojom je govorio upotrebio jedan obrt, koji ja ne mogu sa ovoga mesta dopustiti, a to je, da gospoda žele da iščupaju iz srca amanet pokojnog Kralja Aleksandra... (Uzvici na levlci: To nije tačno! — Žagor)... opominjem gospodina Paštrovića na red sad još jedared, kao što sam to već učinio da svi čuju.

Prelazimo, gospodo, na dnevni red, na pretres izveštaja Odbora za proučavanje zakonskog predloga o privrednim zadrugama.

Reč ima izvestilac narodni poslanik g. Velimir Milijanović.

Izvestilac Velimir Milijanović pročita odborski izveštaj, koji glasi:

„NARODNOJ SKUPŠTINI“

Odbor za proučavanje predloga zakona o privrednim zadrugama, na svojim sednicama svestrano je proučio upućeni mu zakonski predlog i u toku svoga rada učinio je sledeće izmene i dopune:

§ 1 u stavu (1): u trećem redu briše se reč „i“, a iza reči „udela“, dodaje se „u kome svaki član učestvuje neposredno i koje zajedničkim vođenjem

poslova, po načelu uzajamne pomoći članova, ima zadatak da unapređuje njihovu privredu. Četvrti red se briše.

U stavu (6): tačka 1) menja se i glasi: „U poslovima kreditnim uzimati kredite i primati uloge na štednju od nezadugara“;

U tački 3) na kraju trećeg reda iza reči „predmete“ dodaje se: „osim monopolskih artikala“;

U tački 6) briše se tekst od reči „takve“ u istom redu do kraja te tačke, a mesto toga dodaje se: „o takvoj izvršenoj prodaji ukvarene ili oštećene robe zadruga je dužna odmah izvestiti revizijski savez“.

U tački 7) četvrti red umesto „adugara“ treba da stoji „zadugara“, a u šestom redu brišu se reči „nadležni ban“, i mesto toga dodaje: „Ministar poljoprivrede po saslušanju Glavnog zadrugarskog saveza“.

Stav (7) briše se, a stav (8) postaje stav (7) u kome se cela druga rečenica briše na mesto tačke i zapeta stavlja se samo zapeta i dodaje ova rečenica: „kao i nabavkom srestava poljoprivredne proizvodnje za račun svojih zadrugara i komisijom prodajom njihovih proizvoda, u kome slučaju savez kreditnih zadruga može da se učlani u poslovni savez drugih vrsta zadruga radi ovih nabavaka“.

Stav (9) briše se, a stav (10) postaje stav (8), koji glasi: „Kreditne zadruge mogu svoje novčane viškove da poveravaju samo svojim poslovnim kreditnim savezima a savezi državnim ili povlašćenim ili samoupravnim novčanim ustanovama, ili onima u kojima oni i njihove zadruge imaju većinu deonica, ili zadrugnoj banci kad se ova osnuje, a dotle po odobrenju nadležnog revizijskog saveza i drugim novčanim ustanovama“.

§ 2 stav (3) na kraju dodaje se rečenica:

„O tome mora da se izjasni pri upisu u zadrugu“.

§ 3 stav (1) prvi red mesto reči „sedam“, treba da stoji „deset“.

§ 4 stav (1) menja se i glasi:

„Zadruga pravno postoji kad se upiše u zadrugarski registar trgovačkog, a gde ovog nema, okružnog suda, na čijem se području nalazi sedište zadruge (registarski sud)“.

§ 6 stav (1) u drugom i trećem redu brišu se reči: „Najstariji po godinama života osnivač“, a mesto toga dolazi „jedan od osnivača“.

§ 9 stav (1) na kraju brišu se reči „osim ako dokaže da ih nije znao ni morao znati“.

§ 10 stav (1) briše se, stav (2) postaje stav (1) i glasi: „Član upravnog odbora zadruge ne može ni postati ni biti službenik zadruge izuzev jednog vodećeg službenika, isto tako ni lice koje se nalazi pod stečajem ili koje je osuđeno na gubitak časnih prava, dokle gubitak ovih prava traje“.

Stav (6) postaje stav (5), a stav (7) i (8) brišu se.

§ 11 stav (1) treći red, iza reči „polovine svih“ dolazi reč „učlanjenih“, a u sedmom redu mesto reči „sedam“ dolazi „15“.

§ 12 prva rečenica menja se i glasi:

„Ako se broj članova upravnog odbora posle stupanja zamenika, ako ih ima, na upražnjena mesta smanji ispod polovine, nadzorni će odbor odmah sazvati i najdalje za mesec dana od dana saziva održati skupštinu, koja će popuniti upražnjena mesta, a dotle će nadzorni odbor privremeno postaviti potreban broj zamenika iz reda zadrugara da vrše dužnost članova upravnog odbora“.

§ 13 stav (2) prvi i drugi red, brišu se reči „uredno potpisan zapisnik“, a mesto toga dolazi „od druge overen prepis zapisnika“.

§ 14 red četvrti i peti, brišu se reči „u svoje ime ili u ime bližnjeg srodnika (§ 10 st. 14) ili“.

§ 16 stav (1) u poslednja dva reda brišu se reči „odlučuje glas predsedavajućeg. Zastupanja članova na sednicama nema“ a mesto toga dolazi „smatra se da je predmet ostao nerešen“.

§ 17 stav (1) red četvrti, mesto reči „skrivi“, dolazi „nanese“.

Stav (8) menja se i glasi: „u koliko je naknada štete potrebna za podmirenje poverioca zadruge, poravnjanja između zadruge i člana, kao i odricanje zadruge nemaju pravnog dejstva prema poveriocu“.

§ 18 stav (2) red osmi i deveti, brišu se reči „bar jedna desetina zadrugara“, a stavlja se „svaki zadrugar“.

Stav (5) u trećem redu, ne mesto reči „velikom nemarnošću“, dolazi „lakomišljenošću“.

§ 21 stav (3) briše se, a stav (4) postaje stav (3).

§ 22 stav (1) red treći, mesto reči „tri“, stavlja se „polovine“, a u četvrtom redu mesto reči „za deset“, stavlja se „najdalje za mesec“.

§ 23 stav (1) deseti red, iza reči „bilo preko“, dolazi „ovlašćenih od njega“.

Stav (2) red treći, brišu se reči „skupština ili“ a mesto reči „sastave“ stavlja se „sastavi i skupština odobri“.

§ 26 stav (3) menja se i glasi: „Član nadzornog odbora ne sme vršiti svoje dužnosti u poslovima zadruge, u kojima je sam zainteresovan, nego mora takav slučaj odmah javiti ostalim članovima nadzornog odbora“.

§ 28 stav (1) menja se i glasi: „Svoje pravo odlučivanja o poslovima zadruge zadrugari vrše na skupštini lično“.

Stav (3) briše se.

Stav (4) postaje stav (3) i u njemu u drugom redu, mesto „500“, stavlja se „1000“, a poslednja rečenica se briše i mesto nje stavlja se ova rečenica: „U ovom slučaju svaki ostatak preko ovog broja zadrugara bira jednog delegata“.

Stav (5) postaje stav (4).

§ 29 stav (1) iza tačke 4) dodaje se nova tačka 5), koja glasi: „Donošenje zaključaka o načinu kako će se vršiti zajednička prodaja zadrugarskih proizvoda i preradevina“.

Tačka 5) postaje tačka 6).

Tačka 6) postaje tačka 7) i u njoj se brišu reči „radionica, prodavnica, smestišta, podružnica i zastupništva“.

Tačka 7) postaje tačka 8), a tačka 8 postaje tačka 9).

§ 30 stav (5), četvrti red, iza reči „predati“ stavlja se „napismeno“, a u petom redu, mesto reči „četiri“, stavlja se „osam“.

§ 31 stav (1), u trećem redu, iza reči „objaviti ga“, stavlja se „besplatno“.

§ 32 stav (2), treći red, iza reči „u slučaju“ stavlja se „§ 47 stav (1) i“.

§ 33 stav (2), na kraju, mesto tačke dolazi zapeta i dodaje se: „po pravilima zadruge za proizvodnju, preradu i prodaju može se odrediti da zadrugari, srazmerno jemstvu, mogu imati i više glasova no najviše pet“.

§ 35 stavu (1) deveti i deseti red brišu se reči „po godinama života najstariji sazivač“, stavlja se mesto toga „jedan od sazivača“.

Dodaje se novi stav (3), koji glasi: „Pre nego što skupština otpočne svoj rad upravni odbor je dužan da sačini spisak prisutnih zadrugara i da ga potvrdi potpisom firme zadruge. Ako ima dovoljan broj zadrugara za punovažan rad skupština se može otvoriti“.

§ 36 stav (1) treći red, brišu se reči „pretsedavajući skupštine“, a stavlja se „skupština“.

Stav (6), prvi red briše se reč „iza“ stavlja se „posle“.

§ 38 stav (1), menja se i glasi: „Protiv odluke skupštine koja ne odgovara propisima ovoga zakona ili pravila u pogledu saziva i rada skupštine ili koja se kosi sa prinudnim odredbama ovoga zakona ili menja pravila, a nije donesena na način zakonom i pravilima za to propisanim, može, osim reviziskog saveza i upravnog odbora, podneti tužbu sudu, u čiji je zadrugni registar zadruge upisana i svaki zadrugar koji je skupštini prisustvovao, protiv te odluke uložio protest i tražio da to ude u zapisnik“.

Stavu (4) dodaje se rečenica koja glasi: „Ovo se neće tražiti od reviziskog saveza i upravnog odbora kad oni podnose tužbu“.

Stav (6) poslednje dve reči „velikom nemarnošću“ zamenjuju se rečju „lakomisleno“.

§ 39 stav (1) u trećem, četvrtom, petom i šestom redu brišu se reči „a uz njega će se potpisati dva svedoka od kojih će jedan potpisati njegovo ime; potpise ovih svedoka overiće svojim potpisima“, a mesto toga stavlja se „koji mogu overiti“.

Stav (1) četvrti i peti red, brišu se reči „kada je zadrugar potvrdio obaveštenje da je primljen u zadrugu“, i mesto toga stavlja se „zaključka upravnog odbora o prijemu u članstvo, o čemu zadruge mora primljenog člana obavestiti pismenim putem i objavom u poslovnicu zadruge“.

§ 41 stav (2), prva rečenica menja se i glasi: „Pravilima se može odrediti koliko pojedini zadrugar može upisati udela više nego što je pravilima obavezan“.

§ 44 stav (1), prvi red, reč „verovnik“ zamenjuje se rečju „poverilac“, a isto tako i u stavu (2) u prvom i šestom redu, reč „verovnik“ zamenjuje se rečju „poverilac“.

§ 45 stav (2), menja se i glasi: „Ako zadrugar ima obaveza prema zadruzi, on je dužan izmiriti te obaveze u otkaznom roku, inače mu članstvo prestaje krajem one poslovne godine u kojoj je izmirio svoje obaveze. Za to vreme gubi aktivno i pasivno pravo glasa“.

§ 46 menja se i glasi: „Ako zadrugar umre, članstvo prestaje danom njegove smrti, a za obaveze iz članstva odgovaraju naslednici po propisima naslednog prava. Naslednici mogu postati zadrugari, ako ih upravni odbor primi u zadrugu“.

§ 47 stav (1), menja se i glasi: „Zadrugar se može isključiti iz zadruge rešenjem upravnog odbora prema odredbama pravila. Članska prava, izuzev imovinska, prestaju onim danom kad je zadrugar preporučeni pismom obavešten o isključenju. Ovo saopštenje mora sadržati dan kojim prestaje članstvo dan kojim prestaje jemstvo, odredbu pravila na osnovu koje je izrečeno isključenje i potvrdu da je isključenje uvedeno u spisak zadrugara. Protiv odluke upravnog odbora može isključeni zadrugar pod-

neti žalbu prvoj narednoj skupštini u roku od mesec dana od dana saopštenja, no najdalje osam dana pre skupštine“.

Stav (3), menja se i glasi: „Žalbe zadrugara na isključenje iz zadruge imaju se izneti i raspraviti na prvoj narednoj skupštini onim redom kako pravila predviđaju“.

Stav (5) briše se.

§ 48 poslednja rečenica briše se.

§ 52 stav (2), tačka 1, mesto reči „daljnih“, stavlja se „daljih“, a u tač. 3) toga stava reč „verovnik“ zamenjuje se rečju „poverilac“.

Stav (4), drugi red, mesto reči „tromesečja“ stavlja se „polugodišta“, a isto tako u tač. 5) toga stava reč „tromesečja“ zamenjuje se rečju „polugodišta“.

§ 53 stav (1), treći red mesto „no“ stavlja se „Zadruga“, a na kraju toga stava dodaje se rečenica koja glasi: „Izuzetak od ovoga čine zanatske proizvođačke zadruge koje moraju biti članice nadležnih prinudnih udruženja zanatlija po Zakonu o radnjama i pripadnice nadležnih komora“.

Stav (3), drugi i treći red, mesto reči „članovi njenih organa“ stavlja se „pravilima ovlašćeni predstavnici“, a u četvrtom i petom redu brišu se reči „koje od lica, koja su pozvana da zastupaju zadrugu“.

§ 54 stav (1), treći red, mesto „osim pod odredbe §§ 9, 33, 60 i 433 toga zakona;“ stavlja se osim pod odredbe § 9, zatim § 33 s ograničenjem iz § 90 stava (1) tač. 8) ovoga zakona, kao i §§ 60 i 433 toga zakona“;

Stav (1), dvanaesti red, iza reči „šteta od“ stavlja se „zaraza“.

Stav (1), sedamnaesti red, iza reči „čiste viškove“ stavlja se „nakon dotacije fondova“.

Stav (3), prvi red, mesto reči „trgovine i industrije“ stavlja se „poljoprivrede“, a u drugom redu mesto reči „poljoprivrede“ stavlja se „trgovine i industrije“.

Stav (4), treći red, mesto reči „poljoprivrede“ stavlja se „trgovine i industrije“, a u četvrtom redu mesto „Ministrima finansija, pravde, trgovine i industrije“ stavlja se Ministrima poljoprivrede, finansija, pravde“.

§ 55 svuda se reč „verovnik“ zamenjuje rečju „poverilac“.

§ 56 stav (3), na kraju, stavlja se zapeta i dodaje „a listovi kartoteke moraju biti overeni od reviziskog saveza“.

§ 61 na kraju tačke 4) mesto „sedam“ stavlja se „deset“.

§ 62 u drugom redu mesto „sedam“ stavlja se „deset“.

§ 63 stav (1), tačka 1, treći red, iza reči „kazni“ stavlja se „u jednoj istoj poslovnoj godini“, a u četvrtom redu mesto „verovnika“ stavlja se „poverilaca“.

Stav (1), tačka 3) menja se i glasi: „Ako zadruge za dve uzastopne godine ne podnese skupštini godišnje zaključene račune i skupština po njima ne podnese zaključak“;

§§ 65, 66, 67, reč „verovnici“ zamenjuje se rečju „poverioci“.

§ 67 stav (1) treći red, iza reči „savezu i“, stavlja se „jedanput“.

§§ 68, 69, u mesto reči „verovnici“ stavlja se „poverioci“.

§ 69 stav (4), drugi red reč „tromesečja“ zamenjuje se rečju „polugodišta“.

§ 70 stav (1), preposlednji red iza reči „njoj“ stavlja se „ako postane član istog revizijskog saveza“.

§§ 71, 72, 73, 74 reč „verovnik“ zamenjuje se rečju „poverilac“.

§ 75 stav (3), prvi red, mesto „nema“ stavlja se „ima“.

Stav (3), prvi red, mesto reči „izlučenih“ stavlja se „iz zadruga ispisanih“.

Stav (6), mesto reči „verovnici“ stavlja se „poverioci“.

§§ 76—88 reč „verovnik“ menja se u „poverilac“.

§ 89 stav (1), menja se i glasi: „Svaka zadruga mora biti članica jednog reviziskog saveza i jednog poslovnog saveza ako ovaj postoji za zadrugu te vrste u okviru reviziskog saveza u kojemu je zadruga učlanjena“.

Stav (3), menja se i glasi: „Više poslovnih saveza iste vrste mogu obrazovati jedan središnji ili glavni ili zemaljski poslovni savez, koji je takode obavezan da bude član jednog reviziskog saveza“.

Stav (4), menja se i glasi: „U poslovnim kreditnim savezima mogu biti članice kreditne zadruge i poslovni savezi drugih zadružnih vrsta, članovi istog reviziskog saveza. Poslovni kreditni savezi mogu biti članovi samo u svome reviziskom savezu i u središnjim, glavnim ili zemaljskim poslovnim kreditnim savezima. Glavni zadružni savez propisuje uslove po kojima će savezi kreditnih zadruga moći da kreditiraju saveze drugih vrsta zadruga“.

Stav (6), menja se i glasi: „Reviziski savez prima po svojoj slobodnoj oceni u članstvo zadrugu koja mu se javi, a već je upisana u zadružni registar. Isto tako po svojoj slobodnoj oceni i isključuje zadrugu“.

Stav (7), menja se i glasi: „Savez, koji ne bi primio zadrugu, dužan je da o tome obavesti u roku od dva meseca. Upravni odbor zadruge može se, najkasnije u roku od mesec dana pošto je primio obaveštenja od saveza, obratiti molbom Glavnom zadružnom savezu za posredovanje radi prijema u koji drugi savez. Ako ni jedan od saveza ne primi zadrugu, registarski sud će postúpiti po stavu (8) ovoga paragrafa“.

Dodaje se novi stav (10) koji glasi:

„Pristupne izjave zadruga, o kojima upravni odbor saveza ne donese rešenje za dva meseca, gube važnost“.

§ 90 stavu (1) dodaju se nove tačke 8 i 9 koje glase:

„8) da, pored nadležnih komora, daju mišljenja nadležnim vlastima kad se osnivaju industrijske radnje u smislu § 33 Zakona o radnjama“.

„9) da pribiraju i sređuju podatke za zadružnu statistiku od učlanjenih zadruga i saveza.“

Stav (2), menja se i glasi:

„Zadatak poslovnih saveza je da za učlanjene zadrugu i njihove članove vrše sve one poslove, koje zadrugu po svojim pravilima mogu vršiti za svoje članove“.

§ 91 stav (1), menja se i glasi: „Za osnivanje reviziskog saveza, poslovnih saveza kreditnih zadruga i poslovnih saveza nabavljačko-potrošačkih zadruga, potrebno je 300 zadruga, a za proizvođačke jedne ili više vrsta najmanje 100 zadruga. Glavni zadružni savez može dozvoliti osnivanje poslovnih saveza i sa manjim brojem zadruga. Reviziski zadružni savezi, koji su do stupanja na snagu ovoga zakona bili ujedno i poslovni savezi, mogu od zadruga koje su do stupanja ovoga zakona na snagu bile u članstvu,

obrazovati poslovne saveze sa onim brojem zadruga koliko je članova predviđeno za osnivanje zadruga prema § 3 stavu (1) ovoga zakona.“

§ 93 stavu (1), dodaje se na kraju: „Od službenika saveza može samo jedan vodeći službenik biti član upravnog odbora, ako to nije pravilima naročito zabranjeno“.

Stav (2), menja se i glasi:

„Članovi upravnog i nadzornog odbora kao i službenici saveza ne mogu doći u obavezu spram saveza ni kao dužnici ni kao jemci“.

Stav (3), menja se i glasi:

„Skupštinu saveza sačinjavaju pretstavnici (delegati) zadruga, koje određuju zadrugu prema odredbama svojih pravila koji mogu skupštini saveza prisustvovati samo sa pismenim punomoćijem zadruga koje zastupaju“.

Stavu (4), na kraju, mesto tačke stavlja se zapeta i dodaje se: „ili srazmerno obimu poslova zadruga sa savezom ili srazmerno broju članova zadruga“.

Stav (6), menja se i glasi:

„Odredbe § 61 tač. 4 važe za saveze s tim, da reviziski i poslovni savezi kreditnih i potrošačkih zadruga prestaju kada broj njihovih članova za duže od 2 godine padne ispod 300, a za saveze proizvođačkih zadruga, ako broj njihovih članova padne za duže od 2 godine ispod 100“.

§ 95 tačka 1) drugi i treći red, briše se „revizija saveza iz § 89 stav (3) i saveza i zadruga iz § 97 stava (3)“ tačka 2 prvi red, brišu se reči „po potrebi“, a u drugom redu iza reči „zadruga“ stavlja se „ako se za ovo ukaže potreba u smislu § 105 stava 2 ili ako to zamoli reviziski savez u kome su isti učlanjeni“.

§ 96 stav (2) menja se i glasi:

„Članovi upravnog i nadzornog odbora i poslovnog saveza ukoliko su članovi upravnog i nadzornog odbora reviziskog saveza ne mogu biti prisutni na sednicama upravnog i nadzornog odbora revizijskog saveza, u kome je njihova zadruga odnosno poslovni savez učlanjen, a kada se rešava što god o zadruzi, odnosno o poslovnom savezu u kome su oni članovi upravnog i nadzornog odbora.“

Prednje važi shodno i za članove upravnog i nadzornog odbora revizijskog saveza, ako su članovi upravnog i nadzornog odbora Glavnog zadružnog saveza“.

§ 97 stav (3) menja se i glasi: „Opštinske i opšte upravne vlasti prvog stepena dužne su po pretstavkama zadružnih revizora preduzimati sve potrebne mere za obezbeđenje brzog i pravilnog pregleda“.

§ 101 stav (1) na kraju brišu se reči „samo onda ako ovi utvrde činjenice koje je opravdavaju“ a stavlja se „njeni izazivači ako revizija utvrdi njihovu krivicu“.

Stav (3) briše se.

§ 102 dodaje se novi stav (3) koji glasi:

„Revizijski savez dužan je dostaviti prepis izveštaja o reviziji zadrugu njenom poslovnom savezu“.

§ 105 stav (1), jedanaesti red iza reči „zdravstveni“ stavlja se „lekerskih, apotekarskih“.

Stavu (4), poslednji red, mesto reči „po stručnim licima“ stavlja se „od stručnih lica“.

§ 107 stav (1), šesti red, iza reči „banke“ stavlja se „Odnosno Zadružne banke kad se ova osnuje“.

Stav (2) peti red, mesto „1936“ stavlja se „1937“.

§ 109 treći red, mesto „stav“ (10) stavlja se „stav (8)“.

§ 110 prvi red, mesto reči „U koliko delo nije strožije kažnjivo“ stavlja se „U koliko za delo nije predviđena strožija kazna“.

Ista se izmena čini u prvom redu §§ 111 i 112.

§ 111 stav (1), I tačka 1) prva reč „skrivi“ zamenjuje se rečju „učini“, a u poslednjem redu iste tačke reč „verovnici“ zamenjuje se rečju „poverioci“. U istom stavu pod III mesto reči „stav 6 do 10“ stavlja se „6 do 8“.

Stav (2), u početku, reči „Kažnjiv je“ zamenjuje se rečima „Isto tako kazniće se“.

§ 112 reč „skrivi“ zamenjuje se svuda rečju „učini“.

Stav (1), II, tačka 2), drugi red, mesto reči „izluči zadržugar“ stavlja se „ispiše iz zadruga“, a u četvrtom redu mesto reči „ili da se izluči“ stavlja se „ili pak da se isključi“.

Stav (3), drugi red, ispred reči „u koliko“ stavlja se crtica, a tako isto u devetom redu ispred reči „zastareva“ stavlja se crtica.

§ 113 četvrti i peti red, mesto reči „delo ne bi bilo strožije kažnjivo“ stavlja se „za delo ne bi bila predviđena strožija kazna“.

Stav (2), prvi red, mesto reči „počinjeno“ stavlja se „učinjeno“, a u drugom redu mesto reči „nereda“ stavlja se „neurednosti“.

§ 114 stav (1), treći red, mesto reči „okrivljeniku“ stavlja se „okrivljenom“.

Stav (2), na kraju, briše se tačka i dodaje se „odnosno pri Zadrudnoj banci kad se ova osnuje“.

§ 117 stav (2), sedmi i osmi red, brišu se reči „a u pogledu saobraženja odredbi § 1 stav 9 u roku od 10 godina“.

§ 118 stav (1), poslednja reč, u mesto „povnisiti“ treba „povisiti“.

Stav (3), menja se i glasi: Zadrudni savezi, koji su na dan stupanja na snagu ovoga zakona po svojim pravilima vršili reviziju učlanjenih zadržuga mogu ostati kao revizijski savezi po ovom zakonu dok imaju najmanje 50 učlanjenih zadržuga, ali ne mogu vršiti poslove poslovnih saveza izuzev Savez zdravstvenih zadržuga. Savez nabavljačkih zadržuga državnih službenika može i dalje ostati poslovni savez za sve vrste svojih zadržuga, dok ne bude primao uloge na štednju i od nezadržuga. Za reviziju zadržuga učlanjenih u ovaj poslovni savez mora se osnovati zaseban revizijski savez“.

Stav (4), četvrti red, mesto „stav 8“ stavlja se „stav 7“.

Stav (5), šesti red, mesto reči „izlučenih“ stavlja se „ispisani iz zadruga“, a u sedmom redu mesto reči „izlučenja“ stavlja se „isključenja iz zadruga“.

Stav (6) prvi red, mesto reči „kažnjiva“ stavlja se „krivična“, a mesto reči „počinjena“ stavlja se „učinjena“.

§ 119 stav (1) na kraju dodaje se: „Ovo ne moraju da čine društva koja osim reči „zadržuga“ imaju u firmi oznake društva drugog oblika (a. d. — d. d. — k. d.)“.

§ 120 stav (1), tačka 9), drugi red, mesto reči „Slovenije“ stavlja se „Slavonije“, a u tački 10 brišu se reči „u koliko se njegove odredbe kose sa odredbama ovoga zakona“.

U tački 11, peti i šesti red brišu se reči „u koliko se njihove odredbe kose sa odredbama ovoga zakona“, a u poslednja četiri reda brišu se reči „s tim da će se dividenda za 1935 godinu isplatiti Zemaljskom savezu zadržuga za poljoprivredni kredit prema odredbama toga Pravilnika“.

Tačka 14, briše se, a tačke 15 i 16 postaju 14 i 15. Dodaje se novi stav 4, koji glasi:

„Zakon o zdravstvenim zadržugama od 19 decembra 1936 g. ostaje i dalje na snazi s tim da Savez zdravstvenih zadržuga u Beogradu može osnivati i regionalne saveze zdravstvenih zadržuga sa istim poslovnim i revizionim delokrugom, ali ovi savezi moraju biti njegovi članovi“.

Odboru je čast predložiti Narodnoj skupštini predlog zakona o privrednim zadržugama sa gornjim izmenama i dopunama da ga izvoli u celosti usvojiti.

Za izvestioce su izabrani g.g. Velimir Milijanović i Aleksandar Dačić.

18. marta 1937 god.
u Beogradu.

Pretsednik Odbora,
Mita Dimitrijević, s. r.

Sekretar,
Velimir Milijanović, s. r.

Članovi:

D-r Časlav Nikitović, s. r., d-r Andrej Veble, s. r., Aleksandar Dačić, s. r., Sava Mikić, s. r., D-r Jure Koce, s. r., Milan Mravlje, s. r., Života Milanović, s. r., Živojin Dimitrijević, s. r., d-r Vuk Vujasinović, s. r., Branko Todorović, s. r., Đorđe Jevtić, s. r., Velimir Vrbić, s. r., Milinko Milutinović, s. r.

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim drugog izvestioca g. Dačića da pročita izveštaj Odbora za proučavanje zakonskog predloga o poljoprivrednim zadržugama o amandmanima Kraljevske vlade.

Izvestilac Aleksandar Dačić pročita izveštaj Odbora za proučavanje zakonskog predloga o poljoprivrednim zadržugama o amandmanima Kraljevske vlade, koji glasi:

„NARODNOJ SKUPŠTINI,

Odbor za proučavanje zakonskog predloga o privrednim zadržugama primio je preko Pretsedništva Narodne skupštine akt Ministarstva poljoprivrede Br. 52620/V od 14 jula 1937. godine, kojim Vladini poverenici u vidu Vladinih amandmana podnose Narodnoj skupštini na rešenje izmene i dopune u predlogu zakona o privrednim zadržugama.

Odbor je na svojoj sednici, održanoj 15 jula t.g., proučio predložene amandmane i jednoglasno ih usvojio, te mu je čast, u smislu § 57 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini, predložiti Narodnoj skupštini da izvoli ovim amandmanima zameniti odgovarajuće paragrafe u odborskom predlogu.

Za izvestioca Odbor je izabrao g.g. Aleksandra Dačića i Velimira Milijanovića.

15 jula 1937. godine
Beograd
Sekretar,

Velimir Milijanović, s. r.

Pretsednik Odbora,
Mita Dimitrijević, s. r.

Članovi:

Dr. Časlav Nikitović, s. r., Sava Mikić, s. r., Milan Mravlje, s. r., Aleksandar Dačić, s. r., Branko Todorović, s. r., dr. Andrej Veble, s. r., Đorđe Jevtić, s. r., Života Milanović, s. r., dr. Jure Koce, s. r., Milinko Milutinović, s. r., dr. Vuk Vujasinović, s. r., Karel Doberšek, s. r., Velimir Vrbić, s. r.”

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA

Ministarstvo poljoprivrede

Br. 52620/V

14-VII-1937 god.

u Beogradu

NARODNOJ SKUPŠTINI

BEOGRAD

Čast nam je Narodnoj skupštini podneti u vidu Vladinih amandmana ove izmene i dopune u predlogu zakona o privrednim zadrugama, s molbom da ih Narodna skupština izvoli usvojiti. Većinu ovih amandmana izazvala je izmena § 89, koja se pokazala nužnom i korisnom kako će se videti iz usmenog obrazloženja koje ćemo dati u sednici Narodne skupštine usmeno, kad se bude raspravljao ovaj zakonski predlog.

1) § 1 stav 7 menja se i glasi:

(⁷) Kreditne zadruge i njihovi savezi mogu se baviti samo primanjem uloga na štednju, uzimanjem kredita, davanjem pozajmica, posredovanjem u poslovima osiguranja za svoje članove, kao i nabavkom sretstava poljoprivredne proizvodnje za račun svojih zadrugara i komisijom prodajom njihovih proizvoda.

2) § 1 dodaje se stav 9 koji glasi:

(⁹) Na proizvode, koje zadruga primi od zadrugara radi prodaje, može zadruga uzimati lombardne zajmove u korist zadrugara sopstvenika proizvoda.

3) U § 35 stav 3, u trećem redu, iza reči „zadrugara“ dodaje se: sa brojem glasova koji pripadaju njima lično ili kao zastupnicima odnosno delegatima (§ 28 stav 2 i 3).

4) U § 36, stav 1, u četvrtom redu iza reči „skupštine“ briše se sve do reči „nadalje“ u sedmom redu i mesto toga stavlja se: ukupan broj prisutnih zadrugara odnosno zastupnika ili delegata i ukupan broj njihovih glasova.

5) U § 36 stav 2, u trećem redu, iza reči „zastupnika“ briše se sve do kraja toga stava i mesto toga dodaje se: odnosno delegata i spisak prisutnih (§ 35 stav 3).

6) U § 41 stav 6, prvi red, iza reči „uplatiti“ briše se sve do kraja i mesto toga dodaje se: rokovima i obrocima koji se predvide pravilima.

7) § 56 stav 4 menja se i glasi:

(⁴) Knjige se moraju voditi na državnom jeziku u koliko drugim zakonima ili međunarodnim ugovorima nije dopuštena upotreba drugog jezika. Prepiska se može voditi na ma kojem živom jeziku no sa domaćim vlastima samo na državnom jeziku. Računi se moraju voditi u domaćoj valuti.

8) § 89 menja se i glasi:

(¹) Svaka zadruga mora biti članica jednog saveza. Ako taj savez ne vrši reviziju, onda se zadruga mora učlaniti ili u onaj revizijski savez, u kome je učlanjen i njezin poslovni savez.

(²) Pravo revizije svojih zadruga mogu imati samo oni kreditni savezi i savezi nabavljačko-potrošačkih zadruga koji imaju u svome članstvu najmanje 300 zadruga i saveza, a savezi proizvođačkih zadruga jedne ili više vrsta kao i savezi zadruga za osiguranje, koji imaju najmanje 100 zadruga i saveza.

(³) Savez, koji nema ovaj broj zadruga, mora takode biti član jednog revizijskog saveza.

(⁴) Odredbe prednjeg stava važe i za savez, koji ima u stavu 2 predviđeni broj zadruga, a neće da bude revizijski savez.

(⁵) Savez, koji udovoljava odredbi stava 2 i hoće da bude revizijski mora rešenje svoje skupštine o tome da prijavi sudu radi zabeležbe u zadrugnom registru. Ako savez izgubi uslov iz stava 2) za pravo revizije, mora to prijaviti svom registarskom sudu kao i sudovima nadležnim za pojedine zadruge i saveze koji su potpadali pod njegovu reviziju. Savezi i zadruge moraju u ovom slučaju učlanjenje u drugi revizijski savez izvršiti i sudu prijaviti u rokovima predviđenim u stavu 9 i 10 ovog paragrafa.

(⁶) Više saveza mogu obrazovati jedan središnji ili glavni ili zemaljski savez, koji može biti revizijski savez za sve zadruge članice tih saveza, u koliko ovi savezi imaju ukupno onoliko zadruga koliko je predviđeno u stavu 2.

(⁷) U kreditnim savezima mogu biti članice kreditne zadruge i savezi drugih zadrugnih vrsta, kao što i kreditni savezi mogu biti članovi saveza drugih zadrugnih vrsta. Glavni zadrugni savez propisaoće uslove po kojima će kreditni savezi moći da kredituju saveze drugih vrsta zadruga.

(⁸) Savez prima po svoj slobodnoj oceni u članstvo zadrugu koja mu se javi i već je upisana u zadrugni registar. Isto tako savez po svojoj slobodnoj oceni i isključuje zadruge.

(⁹) Upravni odbor zadruga dužan je da za 3 meseca od dana upisa zadruga u zadrugni registar prijavi zadrugu u savez, a za daljih 6 meseci da prijavi sudu u kom je savezu učlanjena i da prijavi priloži uverenje saveza da je zadruga njegova članica. Ako upravni odbor propusti da prijavi zadrugu u savez ili ako zadruga u prednjem roku ne podnese sudu uverenje da je primljena u članstvo jednog saveza, sud će izreći njen prestanak (§ 63 stav 2).

(¹⁰) Upravni odbor saveza koji nema prava revizije ili neće da se služi tim pravom dužan je da za 3 meseca od dana upisa saveza u zadrugni registar prijavi savez u revizijski savez prema stavu 2, a za daljih 6 meseci da prijavi sudu u kom je revizijskom savezu učlanjen. Ako upravni odbor propusti da blagovremeno prijavi savez u revizijski savez ili ako savez u prednjem roku ne podnese sudu uverenje da je primljen u članstvo jednog revizijskog saveza, sud će izreći njegov prestanak. (§ 63 stav 2).

(¹¹) Revizijski savez je dužan da registarskom sudu, nadležnom za učlanjenu zadrugu, odnosno za učlanjen savez koji nema prava revizije, prijavi radi zabeležbe u zadrugni registar da je zadruga odnosno savez primljen u njegovo članstvo, a tako isto kad prestanu biti njegovi članovi. Ovakvu prijavu dužan je revizijski savez da učini i za one zadruge koje nisu njegove članice, ali su članice saveza koji nema prava revizije a isti je član toga revizijskog saveza.

9) § 90 menja se i glasi:

(¹) Zadatak je saveza:

1) da za učlanjene zadruge i njihove članove vrši sve one poslove koje zadruge, po svojim pravilima mogu vršiti za svoje članove, u koliko ti savezi po svojim pravilima mogu takve poslove vršiti; pravilima saveza mogu se predvideti i drugi zadatci u granicama zakona;

2) da pomažu osnivanje novih zadruga;

3) da se brinu o pravilnom radu i napredovanju svojih članova;

4) da se brinu o zadrugnoj nastavi i zadrugnoj propagandi;

5) da vrše i druge dužnosti propisane im ovim zakonom;

6) da prema državnim i samoupravnim vlastima, javnim ustanovama i korporacijama pretstavljaju i brane opšte interese svojih članova.

7) da izdaju za svoje zadruge jednoobrazna pravila, poslovne knjige, časopise i dr. što je potrebno za pravilan rad zadruga kao i za zadružnu nastavu i propagandu;

8) da pribiraju i sreduju podatke za zadružnu statistiku od učlanjenih zadruga.

(²) Revizijski savezi imaju pored zadataka iz stava (¹) još i ove zadatke:

1) da vrše reviziju zadruga i saveza svojih članova;

2) da, pored nadležnih komora daju mišljenja nadležnim vlastima kad se osnivaju industrijske radnje u smislu § 33 Zakona o radnjama.

10) § 91 stav 1 menja se i dodaje se novi stav 4, koji glase:

(¹) Za osnivanje kreditnih saveza i saveza nabavljačko-potrošačkih zadruga potrebno je 300 zadruga, a za osnivanje saveza proizvođačkih zadruga, jedne ili više vrsta, kao i zadruga za osiguranje potrebno je 100 zadruga. Glavni zadružni savez može dozvoliti osnivanje saveza izvesnih vrsta zadruga i sa manjim brojem zadruga.

(⁴) Pristupne izjave zadruga o kojima upravni odbor saveza koji je zamoljen za prijem u njegovo članstvo ne donese rešenje za dva meseca gube važnost. Ovo važi i za pristupne izjave saveza koji nemaju pravo revizije, kad traže prijem u članstvo revizijskog saveza.

11) U § 93 stav 9 menja se i glasi:

(⁶) Odredba § 61 tačka 4 važi za saveze ako broj zadruga njihovih članica, za duže od dve godine spadne ispod broja određenog u paragrafu 91 stav 1.

12) U § 105 stav 1 u četvrtom redu iza reči „zadružnih“ dodaje se: trgovačkih i industrijskih.

13) U § 107 stav 2 u petom i šestom redu brišu se reči „dividendom za 1937 godinu“. I mesto toga dodaje se: godinom koja po članu 32 stav 6 Uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova od 25 septembra 1936 godine dolazi iza godine u kojoj je izvršen potpun otpis gubitaka po računu osobenog fonda za regulisanje zemljoradničkih dugova.

14) U § 114 stav 4 u preposlednjem i poslednjem redu brišu se reči: „brisanje dotične ustanove iz zadružnog registra“. I mesto toga dodaje se: da donese odluku o prestanku dotične ustanove.

15) U § 118 stav 3 u petom redu iza reči: „zadruga“ stavlja se tačka, a sve ostalo do kraja toga stava briše se.

16) U § 119 stav 1 na kraju iza reči „k. d.“ dodaje se: — d. s. o. j.

17) Predlažemo da se izvrše i ispravke štamparskih, tehničkih i jezičnih grešaka onako kako smo ih mi izvršili i svaku ispravku zasebno parafirali u primerku zakonskog predloga koji prilažemo ovom aktu.

u Beogradu, 14 jula 1937 godine

Vladini poverenici za pretres zakona o privrednim zadrugama,

Pomoćnik Ministra poljoprivrede

M. Novaković s. r.

Načelnik Ministarstva poljoprivrede

Vladimir Vujnović, s. r.

Saglasan: **Stanković, Ministar poljoprivrede.**”

Gospodo narodni poslanici, ovde u § 89 data je nova stilizacija celoga paragrafa. On je u suštini ostao onakav isti kakav je već redigovan u Odboru, ali zbog izvesnih tehničkih izmena mi smo u amandmane ceo paragraf. To međutim nije nov paragraf.

Predsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, pre nego što dam reč gospodinu Ministru poljoprivrede, imam čast izvestiti vas da su Ukazom Visokog Kraljevskog Namesništva za Vladine poverenike u Senatu i u Narodnoj skupštini postavljena gospoda Novaković Milan, pomoćnik Ministra poljoprivrede i Vladimir Vujnović, načelnik Odeljenja za agrarnu politiku Ministarstva poljoprivrede.

Ima reč Ministar poljoprivrede g. Svetozar Stanković.

Ministar poljoprivrede Svetozar Stanković: Gospodo narodni poslanici, pred vama se nalazi predlog jednog zakona koji obrađuje materiju, koja ima svoju izradenu ideologiju. To je zadrugarstvo i njegova ideologija. Iako još mlad pokret, star nešto više od jednog stoleća, zadrugarstvo je postalo važan ekonomski i socijalni faktor. Ono je u početku prošlog veka poniklo među engleskim radništvom koje je, pritešnjeno niskim nadnicama, zbog nagle industrijalizacije, i skupoćom životnih namirnica, zbog agrarnih carina, bilo prinudeno da traži nove puteve u borbi za opstanak, koje je našlo u zadrugarstvu. Ogromne su danas vrednosti, kojima raspolaže upravo to isto englesko radničko zadrugarstvo, sa svojim velikim stovarištima robe, fabrikama, plantažama, okeanskim brodovima i dr. Sve je to posretstvom zadrugarstva prikupilo ono radništvo koje je, nagnano bedom, bilo prisiljeno da se udružuje u zadruge. Od tkačkih radnika u Rodždelu, koji su osnovali prvu zadrugu, zadrugarstvo se širilo najpre među radništvom, zatim je ušlo u selo, pa u grad među sitno građanstvo, a u novije vreme vidimo ga da ulazi i u više i najviše klase. Kod nas su već apotekari napravili nabavljačku i proizvođačku zadrugu, a ovih dana vidimo da i industrijalci u Beogradu nameravaju da obrazuju svoju zadrugu. I ako naše zadrugarstvo još nije razvijeno toliko koliko bi se želelo, ipak danas već ima u našoj zemlji oko 8.000 zadruga sa preko 30 saveza. Naše zadrugarstvo raspolaže kapitalom od preko dve i po milijarde dinara, od čega je oko 500 miliona njegov sopstveni kapital a oko dve milijarde su ulozi.

U zadružnoj ideologiji se ističe, kao glavni zadatak zadrugarstva, ukidanje posredništva i posredničke ili trgovačke zarade između proizvođača i potrošača i deljenje ove zarade između jednih i drugih. Teoretičari zadrugarstva smatraju da današnje velike suprotnosti u privrednom i društvenom životu dolaze od posredništva i posredničke zarade koja je, na štetu potrošača i proizvođača, stvorila kapitalizam i njegove ekscese. Pri proizvodnji i razmeni dobara zarada nastaje, bilo da proizvođač ne dobije punu cenu za svoj proizvod ni radnik za svoj rad, bilo pak da potrošač plati veću cenu nego što bi morao.

Kako se vidi zadrugarstvo je upereno protiv trgovačke i protiv t.zv. preduzimačke zarade. Međutim i trgovci, a kako smo videli i industrijalci i drugi preduzimači, mogu da se služe zadrugom. Tako zadrugarstvo dobija sve univerzalniji karakter, ali i njegova oštrica izgleda da postaje sve manje opasna, jer istim orudem počinju da se služe i protivnici. Ovaj univerzalizam zadrugarstva daje povoda nje-

govim ideolozima da mu pripisu ulogu stvaranja novog ekonomskog poretka, da proriču stvaranje nove zadrugne države, socijalnije i pravednije od sadašnje, čak i jedne savršene države. Da bi se sasvim isključilo posredništvo, krajnja težnja potrošača mora ići za tim, da potrošači organizuju, putem svojih proizvođačkih zadruga, proizvodnju svih potrebnih artikala, te da tako potrošači postanu i sami svoji proizvođači, kao što radničke kooperative i čine takve pokušaje ili kao što i proizvođači agrarnih proizvoda čine pokušaje da proizvode sebi artikle industrijskog porekla. U krajnjoj liniji zadrugarstvo je jedna vrsta privredne autarhije. Kako, međutim, život pokazuje težnju ka sve većoj diferencijaciji, ka sve većoj složenosti, a stanje pune autarhije poznato nam je samo iz vremena najprimitivnije privrede, teško je predvideti kako će se pomiriti ove dve suprotnosti. Ostavimo zato vremenu rešenje poslednjih problema. U svakom slučaju zadrugarstvo, ako i ne bude nosilac ili jedini oblik novog privrednog reda, biće značajan regulator privrednog i socijalnog poretka. Vidimo za sad računa o konkretnim i aktuelnim pitanjima.

Mi smo rekli da je bitni zadatak zadruge, da isključi posredništvo iz privrednog života. To bi bilo aktivno isključenje posredništva. Ali, da bi posve nestalo posredništva, mora zadruga i pasivno da isključi posredništvo, a to znači da ni zadruga sama ni u kom slučaju ne sme da postane posrednik. Ja ovo naročito naglašavam, jer ako bi se ovo dogodilo, onda bi posredništvo ostalo i samo bi izmenilo oblik. Ne samo da zadrugarstvo nema na ovom nikakvog moralnog prava, nego je upravo njegov moral, upravo njegov kategorički imperativ, da samo ne postane posrednik. Ostupanje od ovog moralnog zakona povlači za sobom posledice, koje ugrožavaju samu egzistenciju zadrugarstva, kao što smo to i mi videli na mnogim primerima.

Da ne bi i sama vršila posredništvo, zadruga mora da radi samo u krugu svojih zadrugara. Ovo je jedna formalna oznaka prave zadruge. Zadruga, zatim, ima zaradu ili uštedu da deli ne po udelima (koji odgovaraju akcijama u akcionarskim društvima), dakle ne po kapitalu, nego po obimu poslovanja svakog zadrugara sa zadrugom. Da bi zadrugar imao koristi od zadruge on mora da radi sa njom, inače bez toga zadruga mu ne može dati nikakve koristi. Ovo je druga formalna oznaka zadruge.

Takvo izgleda zadrugarstvo, gospodo, posmatrano sa strane potrošača, u koje spadaju proizvođači, jer su i oni ujedno i potrošači izvesnih artikala. Ali posmatrano sa strane proizvođača, zadrugarstvo nam se ukazuje u drugoj svetlosti, upravo ono dobija još jednu važniju funkciju. Ovde se njegov delokrug proširuje i na proizvodnju a ne ograničava se samo na razmenu dobara. Ovde ono postaje stvaralački faktor i u tom je upravo njegov viši značaj. Prva funkcija mu je više socijalnog karaktera, ova druga je ekonomskog karaktera. Sitni proizvođač ne može mnoge radnje, potrebne za povećanje i usavršavanje proizvodnje, da izvrši sam, ali to može postići udružen u zadrugu. Kao predstavnik proizvođača ja moram naročito da naglasim ovu funkciju zadrugarstva.

Dok zadrugarstvo u našoj zemlji pokazuje veliki polet i postaje sve važniji privredni i socijalni čini-lac, na drugoj strani mi imamo nejednako i već zastarelo zadrugno zakonodavstvo sa nekih šest prav-

nih područja i 18 raznih zakona i zakonskih propisa. Kako zadrugarstvo pokazuje težnju ka izvesnoj integraciji, ujedinjavanju ili bar kooperaciji raznih njegovih grupa, to bi jedinstven zakon već i iz ovoga razloga bio potreban i koristan. Isti razlozi, uostalom, koji traže unifikaciju drugih zakona važe u jednako meri i u ovom slučaju. Sve ovo opredelilo nas je da spremimo ovaj zakonski predlog, i da ga iznesemo pred Narodno predstavništvo na rešavanje.

Gospodo narodni poslanici, pred vama se nalazi zakonski predlog koji zadrugarstvu daje najširu mogućnost rada i razvitka. Sve što nije drugim zakonima zabranjeno, može biti predmet privrednoga rada zadruga. Nikom nije zabranjeno da ide u zadrugu i zakon ne određuje u koji će savez ići koja zadruga, iako svaka mora biti članica bar jednog saveza. Zakon predviđa izvesno diferenciranje zadruga, ali izričito samo kreditnoj zadrugi određuje krug rada i isključuje da se kreditna zadruga, i sledstveno kreditni savez, može baviti robnim poslovima, t.j. kupovinom i prodajom, osim za svoje sopstvene potrebe.

Zadrugarstvu se ovim zakonskim predlogom obezbeđuje puna autonomija. Država ima, doduše, pravo nadzora nad radom zadruga i saveza ali upravna vlast nema nikakvog neposrednog uticaja na rad zadrugnih ustanova. Gde organi vlasti nadu nepravilnosti u radu zadruga, vlast će to prijaviti nadležnom sudu. Novina je ovog zakona to, da se izveštaji zadrugnih revizora moraju u celosti pročitati na skupštini pre odobravanja godišnjih zaključnih računa i pre davanja razrešnice upravnog i nadzornog odbora, i skupština će po tom izveštaju doneti slobodnu odluku. U onim pak slučajevima, gde se nadu prekršaji zakona i pravila, podneće se tužba sudu. U svakom slučaju koji mogu nastati, krajnju reč imaju uvek redovni sudovi.

Zakonom se uvodi obavezna revizija zadruga i saveza. Svaka zadruga mora biti članica jednog saveza koji ima pravo revizije, a svi revizijski savezi biće u članstvu glavnog zadrugnog saveza, koji postaje vrhovna zadrugna revizijska ustanova. Svaka zadruga mora sve pregledati bar jedanput u dve godine dana, a svaki savez mora se pregledati godišnje jedanput.

Dok se revizijska organizacija zadrugarstva izvršava u Glavnom zadrugnom savezu, poslovna organizacija završice se u zadrugnoj banci, čije osnivanje predviđa zakon i obezbeđuje joj značajne povlastice.

Što se tiče povlastica predlog zakona ne dira u dosadašnje propise o povlasticama datim zadrugarstvu finansijskim ili specijalnim zakonima. Ali predlog zakona predviđa nove značajne povlastice zadrugarstvu. Značajna povlastica je besplatna vožnja zadrugnih revizora na železnicama i brodovima u državnoj eksploataciji. Najznačajnica povlastica je ustanovljenje fonda za pomaganje zadrugarstva pri Privilegovanoj agrarnoj banci u koji će ulaziti: po 2% od godišnjeg čistog viška Državne hipotekarne banke i Poštanske štedionice i 10% od godišnjeg čistog viška Državne klasne lutrije, a zatim će u ovaj fond ulaziti i sve kazne po ovom zakonu i sav čisti višak Zadrugne banke. (Odobranje). U ranijem nacrtu predloga ovoga zakona, koji je bio spremljen pre dolaska sadašnje Vlade, doprinos Državne klasne lutrije u ovaj fond bio je predviđen sa 5% a u ovom predlogu taj je procenat povećan na 10% na uštrb budžeta Ministarstva poljoprivrede, što je vidan dokaz za to, na kolike žrtve sam bio pristao da ih podnese i onako oskudan budžet Ministarstva poljopri-

vrede a u korist zadrugarstva. (Odobranje). Rečeni fond će se trošiti na davanje pomoći savezima, za troškove zadružne revizije, za zadružnu nastavu i statistiku, za unapređivanje proizvođačkih zadruga i za jačanje rezervnog fonda Zadružne banke. Prema čistim viškovima ovih ustanova u 1936 godini ukupan efekat u korist zadrugarstva bio bi godišnje oko 4 miliona dinara.

Zatim je vrlo važna još i ona povlastica koja je data Zadružnoj banci a to su iste povlastice koje imaju i zadruge.

Zakon u zasebnoj glavi predviđa i kazne za otpuštanje od njegovih propisa. One će imati dvostruko blagotvorno dejstvo: utićaće na održavanje reda u zadrugarstvu a u slučajevima, kad se budu morale primenjivati novčane kazne, one idu u već spomenuti fond za pomaganje zadrugarstva.

Naš je zadatak bio, da damo zakonsku formu jednoj ideologiji i, u duhu ove ideologije, jednom pokretu, kako bi on mogao slobodno ali i pravilno da se razvija. Naša je pak namera bila da damo što bolji zakon kad smo se već rešili da ga donesemo, kako bi posle, za eventualne greške, stranputice i neuspehe u zadrugarstvu moglo što manje krivice da se baci na zakonodavca, što nije ovo ili ono imao u vidu. Pri donošenju ovakvog zakona sukobljava se, sasvim prirodno, težnja zainteresovanih za punom slobodom sa težnjom zakonodavca, da se onemoguće izvesne radnje, koje bi mogle biti ili su očigledno štetne ustanovama o kojima je reč. Odatle potiču diskusije, kritike i polemike, koje su u ovakvim prilikama prirodna stvar i koje treba samo pravilno shvatiti i oceniti. Sve ljudske akcije zavise od ljudi koji ih vode. U slučaju zadrugarstva mora da postoji izvesna odgovornost vodećih lica, jer poslovi kojima oni upravljaju nisu njihova lična stvar, nego stvar od šireg interesa. Što se više u životu naglašava socijalni momenat u toliko svaka akcija, pa i akcija privatnog karaktera, dobija sve više opšti karakter. U zadrugarstvu ima već dobar broj radnji, koje se priznaju kao štetne i koje mogu zakonom da se zabrane. Broj takvih radnji sve se više množi. Nije nikakvo čudo ako ima razlike u shvatanju koje sve radnje treba da se smatraju takvima a koje ne! Odatle potiču i razmimoilaženja u gledištima na pojedina pitanja, koja su se pojavila u toku izrade i raspravljanja ovoga zakona. Bilo je slučajeva, da je pri izradi i kasnijem pretresu ovoga projekta sam Glavni zadružni savez po nekoliko puta menjao svoja gledišta na jednu te istu stvar. Ako, dakle, ni samo zvanično zadrugarstvo nema jasnih i određenih pogleda na pojedina pitanja, što nije nikakvo čudo, kako onda drugi ne bi smeli da imaju svoga mišljenja? Naročito je isticano, da je predlog zakona hteo ograničiti slobodu organizacije i rada zadrugarstva. Međutim, ja moram ovo da istaknem: sam Glavni zadružni savez tražio je veće ograničenje slobode organizacije, nego li je to predviđao zakonski predlog, zahtevajući da bude što veći broj zadruga koje mogu osnovati svoj savez.

U predlogu zakona ovaj je broj bio predviđen sa 100 zadruga a iz Glavnog zadružnog saveza je traženo 500 zadruga, pa se je na kraju ostalo pri 300 zadruga. Za zakon, koji nikom ne brani da ide u zadrugu i koji ne naređuje u koji savez će ići koja zadruga — za takav zakon se ne može reći da ograničava slobodu organizacije zadrugarstva, pogotovo kad ovaj zakon dolazi posle jednog zadružnog zakona, koji dopušta da zadruge mogu osnovati samo zemljoradnici i zanatlije i koji naređuje da sve za-

druge moraju biti u jednom savezu, zemljoradničke u svom i zanatlijske u svom.

Što se pak tiče ograničenja u pogledu rada zadruga, ni takva ograničenja nisu nikakva novina. Danas se već na primer nigde ne dozvoljava da kreditne zadruge rade i robne poslove. Sličnih ograničenja može da bude i u drugom pravcu i o tom su dopuštene razna mišljenja. Jedan takav primer bio je slučaj sa zabranom rada zadruga na t.zv. čvrst račun, koji je postao čuven po tom, što je bio isuviše oštro napadan. Međutim, ima najvećih zadružnih autoriteta, koji su odlučni protivnici rada zadruga na čvrst račun, a i zadružna praksa je pokazala, da je rad na čvrst račun veoma problematične vrednosti.

Posle svega, na kraju su ipak nadena rešenja, koja zadovoljavaju oba gledišta. Ona se nalaze u redakciji zakona, koju je Odbor Narodne skupštine podneo plenumu na pretres. Tako se sve svršilo s tim, da je Odbor Narodne skupštine za pretres ovoga zakona podneo plenumu jedinstven izveštaj bez odvojenog mišljenja manjine. Ja ću vam navesti dva najvažnija slučaja kompromisnih rešenja.

U slučaju odvajanja kreditnih zadruga od ostalih vrsta zadruga, projekt zakona je predviđao potpuno odvajanje jednih od drugih. Nekreditne zadruge (proizvođačke, nabavljačko-potrošačke i dr.) projekat je upućivao radi nabavke kredita na Zadružnu banku. Da bi se zaštitilo kreditno zadrugarstvo, kao osnova i srž celokupnog zadrugarstva, kome narod poverava svoje uštedevine, od manje ili više riskantnih poslova i gubitaka, koji bi ga mogli zadesiti, kad bi se kreditni poslovi mešali sa drugim poslovima, i da bi se ovome zadrugarstvu podigao renome i poverenje u njega, projekt je bio radikalniji. Protiv ovakvog rešenja bili su pretstavnici zadrugarstva i onda se našlo srednje rešenje sa kojim se saglasio i Glavni zadružni savez, a po kome bi kreditne zadruge i njihovi savezi činili zasebne formacije i bavili se samo kreditnim poslovima, ali bi savezi ostalih vrsta zadruga mogli da se učlanjuju u saveze kreditnih zadruga, da bi mogli od njih dobijati kredite za svoj rad. Daljim pretresanjem ovoga problema došlo se sporazumno do toga, da je bolje dopustiti kreditnim savezima da primaju u svoje članstvo i nekreditne zadruge, ali da se kreditne zadruge i kreditni savezi ni u kom slučaju ne smeju baviti robnim poslovanjem, t.j. kupovinom i prodajom robe, nego samo kreditnim poslovima i još jedino komisionim poslovima. U drugom slučaju, koji sam hteo da navedem, u slučaju zabrane rada zadruga na t.zv. čvrst račun, iako je traženo da se ta odredba izbací, nisam se mogao sa tim zahtevom složiti, pa je usvojena stilizacija u § 29 stav 1 tač. 5 da skupština zadruge ili saveza ima da rešava: da li će se raditi na čvrst račun, ili na bazi komisione prodaje proizvoda.

Da bi zakon, kako rekoh, ispio što bolji, biće potrebno da se učine još neke izmene, putem vladinih amandmana, i u plenumu Narodne skupštine. Od veće važnosti je samo jedna izmena i to čitav § 89 dok su druge izmene i dopune ili korisne novine, kao na primer ona o lombardovanju proizvoda kod proizvođačkih zadruga, ili su izmene tehničke prirode ili su pak u vezi sa ovom izmenom koju ću navesti.

U predlogu zakona predviđeni su naime zasebni revizijski savezi u koji bi morala da se učlani svaka zadruga i svaki poslovni savez. Ovi revizijski savezi vršili bi samo reviziju, propagandu i idejno vodstvo zadrugarstva. Kako ovi revizijski savezi ne bi bili ujedno i poslovni, to bi svaka zadruga po pravilu

morala da bude u članstvu dva saveza: jednog revizijskog i jednog poslovnog. Iako je ovakva konstrukcija zadrugarstva bila izvršena sporazumno sa samim zadrugarstvom, ipak se, u toku kasnijih diskusija i bližeg rasmotranja ovoga pitanja, pokazalo, da bi ovo mnogo komplikovalo zadrugu administraciju i stvorilo nove izdatke, a zadruga bi udaljilo od njihovih poslovnih saveza sa kojima ih moraju vezati uže veze. Došlo se do uverenja, da je bolje dopustiti jačim savezima koji imaju propisani minimum zadruga da oni budu revizijski ali ujedno i poslovni zadruga, da moraju zajedno sa svojim zadrugama da se učlane u koji revizijski savez. Takav vam je amandman već najavljen od strane g. izvestioca Odbora i ja vas, gospodo, molim, da ga rasmotrite i da se sa njim složite, u toliko pre što se ovo čini u sporazumu sa zadrugarstvom.

Pri rasmotranju projekta i izmena učinjenih u Odboru kao i pri diskusiji o ovom zakonskom predlogu, vi ćete se, gospodo narodni poslanici, uveriti, da je ovaj zakon možda složeniji nego se i misli. To je zato što on reguliše odnose koji su u živom toku. Kad bi on bio tako prosta stvar, onda bismo se morali čuditi zašto nije donesen ranije, iako je njegovo donošenje traženo već bez malo 20 godina, iako se uvidala potreba njegovog donošenja, nego je eto, dočekao sadašnju Vladu, koja sa podnošenjem ovoga zakona Narodnom predstavništvu pokazuje koliku brigu vodi o zadrugarstvu i kako se ne plaši teškoća koje ranije vlade nisu mogle da savladaju ili nisu htele da se sa njima sukobljavaju. (Odobranje na desnici i povici: Tako je!)

Gospodo, predaleko bi me odvelo da vam dajem detaljna objašnjenja pojedinih odredaba i odborskih izmena i dopuna. To će, prema ukazanoj potrebi, u toku diskusije učiniti vladini poverenici g. g. Milan Novaković, pomoćnik Ministra poljoprivrede i Vladimir Vujnović, načelnik Ministarstva poljoprivrede. Hoću još samo da istaknem, da donošenjem ovoga zakona prestaje važnost nekih 14 zakona koji potiču delom od pre rata a delom iz vremena posle rata, jer smo mi, kao što je poznato, posle rata dobili tri nova tipa zadruga: činovničke, agrarne i zadruga za poljoprivredni kredit. Osim ovih zakona prestaju važiti još 4 uredbe i pravilnika. Ovim zakonom se u našoj zemlji sve vrste zadruga izjednačuju pred zakonom i sve staju na ravnu nogu. Ostavljeni su na snazi specijalni zakonski propisi koji se odnose na neke vrste zadruga, kao što je slučaj sa zdravstvenim zadrugama, jer ovakvih propisa za specijalne slučajeve može i kasnije biti.

Ovo svoje izlaganje zaključicu s apelom na gospodu narodne poslanike da ovom zakonskom predlogu posvete punu svoju pažnju, kako bi ovaj važan zakon ispaao što bolji u korist one ideje i onih mnogobrojnih zadrugara, kojima će on imati da služi. (Pljeskanje u centru i na desnici).

Potpredsednik Radisav Vučetić: Reč ima izvestilac g. Aleksandar Dačić.

Aleksandar Dačić: Gospodo narodni poslanici, zadrugu zakon, o čijem donošenju treba danas da odlučimo, predstavlja nesumnjivo i jednu od važnijih mera ako ne najvažniju, koju je naša Narodna skupština od ujedinjenja i oslobodenja na ovamo preduzela. Po materiji koju treba da reguliše, po broju zadruga čiji pravni status treba po jedinstvenim principima da utvrdi za celu zemlju, po broju inte-

resenata čija bolja budućnost zavisi dobrim delom od donošenja ovoga zakona, zadrugu zakon predstavlja jedan krupan zakonodavni akt, koji će biti zlatnim slovima zabeležen u našoj parlamentarnoj istoriji. Zemlja malog poseda, malih gazdinstava, sitne radinosti i malog čoveka, Jugoslavija može, kao što je to do sada bezbroj puta isticano sa raznih strana, pa i sa najvišeg mesta u Jugoslaviji, da ide u susret boljim vremenima samo pomoću zadruga i kroz zadrugarstvo.

Pre nego što bih izneo motive, koji već godinama nalažu imperativno donošenje zadrugnog zakona, i ocrtao koristi koje očekuju naš narod, a naročito šire stanovništvo našega sela i naših gradova, dozvolite mi, gospodo narodni poslanici, da se u kratko osvrnem na postanak, na razvitak i na ulogu zadrugarstva u svetu uopšte, a posebice u raznim krajevima naše zemlje pre svetskoga rata i u našoj ujedinjenoj Kraljevini posle Oslobođenja.

Prva pojava savremenog zadrugarstva datira od 1844 godine. Te godine u Engleskoj varošici Ročdelu jedna šaka siromašnih tkačkih radnika, njih 28 na broju, došli su na spasonosnu ideju, da udružujući se radi zajedničke nabavke potrebnih namirnica mogu u znatnoj meri ublažiti velike teškoće sa kojima su se oni do tada borili. Oni su konstatovali da pored niskih nadnica njih pritiskuju i cene proizvoda, koji su, prolazeći kroz ruke velikog broja posrednika, postajali sve skuplji i siromašnom stanovništvu sve manje pristupačni. I, baš zbog toga, oni su energično krenuli na posao i po ceni da budu predmet potsmeha pristupili su zajedničkoj nabavci potrebnih namirnica odnosno osnivanju nabavljčkih zadruga. Seme, koje su tkački radnici iz Ročdela, poznati pod imenom časni ročdelskih pionira, bacili; urodilo je najboljim plodom. Od tada sve veći broj ljudi stupa u zadrugu redove. Zadrugarstvo se nije zaustavilo samo na organizovanju potrošača; već se postepeno širilo u svima oblastima ljudske radinosti.

Zadrugarstvo je počelo da se širi i po selima i po gradovima. Ono je učinilo gigantske korake kako po privredno naprednim zemljama, kao što su Danska, Engleska, Nemačka, Švajcarska, Čehoslovačka itd., tako i po zemljama koje su bile pretežno agrarne i privredno zaostale, kao što je Indija, Balkanske zemlje, zemlje Južne Amerike itd. Što je najglavnije, zadrugarstvo kao jedan žilav pokret uspeva da se prilagođava i da se razvija nezavisno na ekonomsku politiku i političke prilike koje vladaju u pojedinim zemljama. Danas zadrugarstvo podjednako napreduje u zemljama autoritativnog ili demokratskog režima. Ono skuplja pod svoju zastavu duginih boja sitne ljude gradova i sela bez obzira na veru, narodnost, na politička ubeđenja, na rasu i na boju kože. Zadrugarstvo je postalo jedan univerzalni pokret, kome su morali da odadu priznanje i njegovi nekadašnji najljući protivnici, bili oni sa krajnje levice ili sa krajnje desnice.

Dovoljno je baciti jedan kratak pogled na podatke kojima raspoložemo blagodareći statističkoj službi Međunarodnog zadrugnog saveza u Londonu, a naročito na one statističke podatke koje sređuje svake godine Međunarodni biro rada u Ženevi, i uveriti se kakve je ogromne uspehe poženje zadrugu pokret od svoje pojave na ovamo tj. za nepun jedan vek.

Prema poslednjim statistikama koje je ovaj isti Biro objavio, danas na svetu ima preko 700.000 zadruga i to: 63.601 potrošačkih, stanbenih 62.761, profe-

sionalnih (zanatlijske, trgovačke, činovničke itd.) 31.706, zemljoradničkih 487.850, zadruga za osiguranje 47.769. Ukupno u ovim zadrugama organizovano je preko 180 miliona zadrugara, odnosno domaćinstava, koji zajedno sa članovima porodica predstavljaju oko 500 miliona duša. Ako se uzme u obzir, da celokupno stanovništvo zemljine kugle iznosi oko 2 milijarde duša, znači, da je već danas u zadrugarstvu organizovano, direktno ili indirektno, jedna četvrtina ukupnog stanovništva zemljine kugle, a u pojedinim zemljama evropskim, naročito severnim, procenat se ovaj penje i do 80%.

Obim poslovanja zadržanih centrala iznosio je 43.524.617.000 fr. švajcarskih a društveni kapital tih zadržanih centrala bio je 6.096.751.000 franaka. Samo rezerve zadržanih centrala iznose 4.668.891.000 švajcarskih franaka.

Zadržane banke, bez ostalih centrala, imaju uplaćeni kapital od 434.548.000 fr., rezerve 53.121.000 fr. Opšti promet bio je 158.426.241.000.

Kreditne centrale (zemljoradničke i gradske) imale su uplaćeni kapital u iznosu od 591.861.000, rezerve 149.716.000, a promet 71.804.191.000.

Zemljoradničke centrale za osiguranje osigurale su kapital u visini od 2.641.849.000, one su naplatile premija za 11.119.000, a isplatile za 8.419.000.

Ostale osiguravajuće zadruge osigurale su za 9.608.904.000; naplatile premije od 295.624.000, a isplatile 78.688.000.

Ove imponantne cifre, koje bi nesumnjivo bile još daleko veće da su sabrani podatci od svih zadruga na svetu, pokazuju na nesumnjiv način da je zadržana mreža isprepletana u celom svetu, da je ono postiglo razvoj kome treba svako priznanje.

Ovakav razvoj zadrugarstva nije ostao bez uticaja na socijalne, privredne i političke prilike u svetu. Zadrugarstvo je postalo faktor, i to prvoklasni faktor, socijalnog preporoda s jedne strane, a s druge strane jedan značajan činilac u podizanju ekonomskog položaja širih narodnih slojeva. Isto tako ono je postalo važan faktor društvenog mira i mira među narodima uopšte.

Zadrugarstvo ide za uništenjem profita i time postizava pravičnu podelu dobara. Ono odstranjuje nejednakosti i sukobe među ljudima i onemogućava socijalne nemire, te je razlog da danas državnici, naučnici i socijalni radnici sve više okreću svoje poglede ka zadrugarstvu. (Živo odobravanje u centru).

Zadrugarstvo omogućava siromašnom potrošaču da dode jeftinije do potrebnih namirnica, a malom proizvođaču sela i grada omogućava da pod povoljnijim uslovima unovčava svoje proizvode i svoju radnu snagu. Ono traži stvaranje tako zvane pravedne cene, priznaje nagradu kapitala, daje nagradu i radnoj snazi, ali traži i uspeva da ukida onaj profit koji se ničim ne može opravdati i koji nije zaslužen.

Zadrugarstvo kao pokret širokih narodnih slojeva ispoljava svoju ekonomsku ulogu u prvom redu u tome, što ujedinjuje tehnički i ekonomski mnogobrojne sitne privredne jedinice, kao što su domaćinstva radnika, za tim zanatske i poljoprivredne jedinice, čija je privredna delatnost zasnovana na radu sopstvenika. Blagodareći zadržanom pokretu ove jedinice nisu više razdvojene i razbacane, već su delovi jedne velike privredne zajednice, jednog poretka, koji se s jedne strane razvija u širini pristupanjem novih jedinica, a s druge strane se razvija u visini podizanjem ustanova različita stepena, počev od seoskih (lokal-

nih) zadruga, pa preko različitih zadržanih centrala i saveza do međunarodnih zadržanih ustanova.

Ovakom skupljenim sitnijim privrednim jedinicama kao sastavnim delovima jedne moćne privredne zajednice, zadrugarstvo donosi privredno jačanje. Pošto zadrugarstvo svoju delatnost razvija u masama, ono za sobom povlači privredno jačanje i onih koji u zadržanom pokretu ne učestvuju. Na taj način zadrugarstvo konačno utiče na jačanje celokupne narodne privrede jedne zemlje.

Zadrugarstvo upliviše na jačanje narodne privrede još i time što svojom organizacijom privredne delatnosti uštedi čitav niz privrednih snaga koje se mogu upotrebiti na drugoj strani, i za vršenje drugih privrednih funkcija. Ove uštedene privredne snage predstavljaju u prvom redu razni preduzimači i trgovci posrednici, koji se stavljaju između proizvođača i potrošača. U ovom pogledu od jednakog su značaja potrošačke zadruge radnika, kao i nabavljачke i prodajne zadruge gradskog i seoskog srednjeg staleža. Uklanjajući suvišne posrednike u privrednoj delatnosti, zadrugarstvo, pored uštede privrednih snaga, rasterećuje celokupnu narodnu privredu. Zadrugarstvo omogućava da se jedan te isti rad obavlja sa istim uspehom, ali sa mnogo manjim ugrožkom privredne snage.

Ovo se na kraju ispoljava naročito u uštedama na kamatama za kapital potreban za ovu posredničku delatnost u koliko se isti pozajmljuje, a nadasve u uštedama na posredničkoj dobiti, koja u ovom slučaju ostaje u korist zadrugara.

Uloga zadrugarstva u suzbijanju posredničke delatnosti ima naročiti značaj još i zbog toga, što time utiče na formiranje privrednog života koji se zasniva na pojačanoj radinosti. Ovo ima neposrednog uticaja na pripadnike zadržanog pokreta, jer im daje potstreka i mogućnosti za štednju, i time pojačava njihovu kupovnu moć, i posredno utiče na pojačanje kupovne moći i ostalih privrednih jedinica koje stoje van pokreta.

Pojačana radinost kod nosilaca zadržanog pokreta, uštede na posredničkoj dobiti u njihovu korist i mogućnost štednje, sve to na kraju krajeva vodi obrazovanju novih kapitala, koji se stavljaju u službu zadrugarstva, daju mu veću privrednu moć i sposobnost za vršenje novih privrednih zadataka, što na kraju dovodi do ekonomske nezavisnosti i privrednog jačanja u pojačanoj meri samih pripadnika zadržanog pokreta, a preko njih, i jačanju opšte narodne privrede. Ovakom obrazovani kapitali imaju jednu značajnu osobinu, a ta je, da oni nisu vlasništvo pojedinaca i ne služe ciljevima ovih. To su kapitali društva kao celine, socijalizirani kapitali, koji uvek ima da služe samo zajedničkim interesima zadržano organizovanih privrednih jedinica, a ne da nad njima gospodare. (Manfred Paštrović: To bi mogao da pročita g. Vojislav Đorđević. — Života Milanović ironično prema Manfredu Paštroviću: Ne zna on te stvari! On je laik za te stvari. On je analfabeta! Možemo ga upisati u prvi razred!) Ali zadrugarstvo ne radi na privrednom jačanju svojih pripadnika samo time što im daje potstreka za pojačanu radinost i za štednju, koja potiče iz ušteda na posredničkoj dobiti. Zadrugarstvo vaspitava svoje nosioce u veštini kupovanja, a veština i umešnost u kupovanju ispoljava se takode u uštedama, koje zadrugari postižu kupovinom dobre robe uz pravednu cenu.

Jedna nesumnjivo važna uloga zadrugarstva je u nastojanju da suzbija i ukloni monopol u trgovini, industriji i poljoprivredi. Organizovanje nabavke na-

mirnica za potrošačke svrhe i raznih sretstava za potrebe zadružno organizovanih proizvođača, zadrugarstvo suzbija i uklanja monopol i povlašćeni položaj trgovine, prekupaca i banaka. Monopol i povlašćeni položaj velikoga poseda u poljoprivrednoj proizvodnji zadrugarstvo uklanja na taj način, što maloga i srednjega poljoprivrednika okuplja u svoje kolo i organizuje njegove nabavke, izvesne radnje u njegovoj proizvođačkoj delatnosti, preradu i prodaju njegovih proizvoda. Time mali poljoprivrednik postaje ravnopravan, i, izjednačen u svome položaju sa velikim posednikom, — jer, blagodareći zadrugarstvu, on je u stanju da nabavlja — proizvodi i svoje proizvode da unovčava pod istim uslovima kao i veliki posednik.

Prema svemu onom što je rečeno, izlazi, da je ekonomska uloga zadrugarstva dvojako značajna: ona je važna po narodnu privredu kao celinu, a, osim toga, po privredne interese pojedinih staleža među kojima deluje, jer svojim blagotvornim delovanjem doprinosi opštem jačanju privrede i u isto vreme donosi svojim pripadnicima privrednu slobodu.

U jugoslovenskim zemljama prvi počeci zadružnog pokreta datiraju polovinom prošloga stoleća. Već 1855 godine u Sloveniji pojavljuju se prvi pokušaji zadrugnog organizovanja, i od tada, prvo, postepeno, a, zatim, kasnije zauzimanjem braće Vošnjak zadrugarstvo počinje naglo da se razvija u Sloveniji. Pred kraj prošloga stoleća bila su osnovana u Sloveniji dva zadružna saveza, jedan u Celju, a drugi u Ljubljani. Pred početak svetskoga rata, 1913 godine, Zadružna sveza imala je u svome članstvu 682 zadruge, a Sveza slovenskih zadruga 70 zadruga.

U Srbiji prva zemljoradnička zadruga pojavljuje se 1894 godine. Ali i pre toga su već bili učinjeni pokušaji, naročito od strane Svetozara Markovića.

Posle pojave prve zadruge, zadružna misao se u Srbiji naglo širila i zadruge se množe brzim tempom. Uskoro godine 1897 osniva se Glavni savez srpskih zemljoradničkih zadruga sa središtem u Smederevu, koje se zatim prenosi u Beograd. Razvitku zadrugarstva doprineo su naročito Zakon o zemljoradničkim i zanatskim zadrugama, koji je tadašnja Srpska Narodna skupština donela 1898 godine jednoglasno, a smatram da ovu jednodušnost Skupštine treba naročito da podvučem i da naglasim, da je taj zakon bio jedan od najsavremenijih i najnaprednijih zadružnih zakona toga vremena.

Razvitku zadrugarstva doprineo je i Zakon o potpomaganju zemljoradničkih zadruga od 1900 godine, koji je zadružnim organizacijama obezbedio nesmetan razvitak. Blagodareći tim okolnostima i ne-sebičnom radu tadašnje srpske inteligencije, pod vodstvom zadrugnog velikana Mihajla Avramovića, zadrugarstvo je pred svetski rat bilo postiglo već veoma značajne rezultate. Godine 1911 u Srbiji postojalo je 735 zadruga u kojima je bilo organizovano 16,7% domaćinstava.

Pod uticajem srbijanskog zadružnog pokreta, zadrugarstvo je počelo da se razvija i među Srbima izvan Srbije. Isto tako, već pre rata zadružna ideja počela je da se širi doduše manjim tempom nego u Sloveniji i Srbiji među Hrvatima, naročito u Dalmaciji, zatim u samoj Hrvatskoj.

Tako su prve zadruge u Dalmaciji osnovane 1896 godine a u Hrvatskoj 1898 godine. Međutim, kod Hrvata se oseća jača zadružna akcija tek 1900 godine, kada je osnovana Hrvatska poljodopska banka

u Zagrebu, koja je na zadružni pokret među Hrvatima imala blagotvornog uticaja.

Pokret veoma brzo napreduje i već 1910 godine zadruge u Hrvatskoj stvaraju svoj Središnji savez hrvatskih seljačkih zadruga u Zagrebu.

U Bosni i Hercegovini Hrvati stvaraju svoju prvu zadrugu 1904 godine i to na inicijativu Kulturnog društva hrvatske narodne zajednice u Sarajevu.

Zadružni pokret Hrvata u Bosni od 1910 godine pomagala je Hrvatska zadružna banka za Bosnu i Hercegovinu, koja je sve do 1919 godine, dok nije osnovan Savez hrvatskih seljačkih zadruga za Bosnu i Hercegovinu, bila i centrala ovih zadruga. Među Srbima u Bosni zadružni pokret hvata koren 1907 godine, kao rezultat akcije kulturnog društva „Prosveta” u Sarajevu. Za kratko vreme, 1911 godine, ove zadruge osnivaju i svoj Savez srpskih zemljoradničkih zadruga sa središtem u Sarajevu. Među Srbima u Vojvodini i Hrvatskoj pokret se razvija pod uticajem srbijanskog zadrugarstva, tako da se 1897 godine osniva prva zadruga. Već 1898 godine osnovan je i Savez srpskih zemljoradničkih zadruga u Zagrebu. Ove zadruge uživale su obilnu materijalnu pomoć Srpske banke u Zagrebu i do svetskoga rata razvile se u jedan veoma moćni privredni organizam.

O stanju zadrugarstva po završetku rata i razvitku koji je ono postiglo služiće za dokaz sledeći podatci: Godine 1920 u Jugoslaviji postojalo je 15 zadružnih saveza, u kojima su bile učlanjene 4233 zadruge sa uplaćenim udeoničkim kapitalom od jedan milion dinara, koje su imale 69,000.000 dinara uloga. Zadružne organizacije su bile odobrile ukupno blizu 202,000.000 kruna kredita, odnosno, oko četrdeset miliona dinara.

Neposredno po završetku svetskoga rata jugoslovensko zadrugarstvo se udružilo i osnovalo svoju centralu. Godine 1919 osnovan je Glavni zadružni savez koji sve do danas drži čvrsto povezano čitavo jugoslovensko zadrugarstvo. U ovoj vrhovnoj zadružnoj organizaciji već blizu dve decenije složno i bratski rade na dobro zadrugarstva, na dobro sela i malog čoveka uopšte pretstavnici zadružnih saveza iz Slovenije, Hrvatske, Dalmacije, Bosne i Hercegovine, Vojvodine, Srbije i drugih naših krajeva i nikakvi događaji, nikakvi uticaji i nikakvi obziri nisu mogli da pomute njegov rad i solidarnost i jednodušnost koji u njemu vladaju. Mnogo se puta ukazalo na Glavni zadružni savez kao uzor sloge i jedinstva, kao organizacije čijem primeru treba da se sledi.

U posleratnom periodu zadružni pokret, pod vodstvom Glavnog zadružnog saveza i uz svesrdnu saradnju zadružnih saveza iz svih krajeva naše lepe domovine, postepeno i sigurno se širi. Razvoj koji je zadrugarstvo kod nas u ovom periodu postiglo tako je značajan, da mu mogu pozavideti i zadružni pokreti onih zemalja u kojima su uslovi za razvoj zadrugarstva daleko povoljniji i u kojima su zadružni pokreti daleko stariji nego kod nas. Dovoljno je baciti jedan kratak pogled na statističke podatke koje svake godine objavljuje Glavni zadružni savez i uveriti se da je naše zadrugarstvo danas postalo jedan neobično snažan činilac u našem privrednom i društvenom životu. Iz najnovijih podataka vidimo da ukupan broj zadruga kod nas dostiže 9000. U ovim zadrugama organizovano je preko milion zadrugara odnosno domaćinstava ili zajedno sa članovima porodica oko 5,000.000 stanovnika. Pošto ukupno stanov-

ništvo naše zemlje računa se na 15,000.000 duša, to znači da je u zadrugarstvu organizovana jedna trećina celokupnog stanovništva naše zemlje.

Treba naročito naglasiti da se naše zadrugarstvo razvija u prvom redu među zemljoradnicima koji čine najbrojniji i najvažniji naš društveni red, ali isto tako i među ostalim društvenim slojevima zanatlija, činovnicima, radnicima itd. Zadrugarstvo se kod nas razvija u svima oblicima i u svim vidovima, tako da danas pored kreditnih zadruga koje čine 52,26% ukupnog broja zadruga i potrošačkih zadruga, koje predstavljaju 21,74% ukupnoga broja zadruga, mi imamo zdravstvene zadruge, koje su, kao što je poznato, jugoslovenski specijalitet i danas su hvaljene i kopiraju se u mnogih zemljama, pa i u dalekom Japanu; zatim mlekarske, vinogradarske, žitarske i mnoge druge zadruge raznih vrsta, što je očevidan dokaz o raznovrsnosti zadrugne delatnosti u nas.

Pošto smo ocrtili razvitak i današnje stanje zadrugnog pokreta kod nas, dozvoličete mi, gospodo narodni poslanici, da se u nekoliko osvrnem i na razloge postanka zadrugarstva u našim krajevima i na ulogu koju je ono odigralo u našem nacionalnom, kulturnom, ekonomskom i socijalnom životu.

Još ranije sam naglasio da je zadrugarstvo u nas najpre uhvatilo maha u Sloveniji. Ovo prvo stvaranje zadruga među Slovencima došlo je kao rezultat jedne sistematske akcije, koja je išla za tim da se putem zadrugarstva postignu uglavnom dve stvari:

- 1) Da se ekonomski ojača slovenački živalj, i
- 2) Da mu putem privrednog jačanja očuvaju nacionalnu nezavisnost i da pomogu zadrugarstva spreče njegovo ekonomsko i socijalno porobljavanje od strane tudina.

Nacionalni motivi bili su u velikoj meri odlučujući i za postanak zadrugarstva među delovima našeg naroda, među Srbima i Hrvatima, koji su se pomoću zadrugarstva odupirali tuđoj najezdi na ekonomskom i kulturnom polju. Moramo naglasiti da je zadrugarstvo u ovim krajevima odlično odigralo ovu svoju ulogu. Ono je pripomoglo da se naš nacionalni živalj ne samo kulturno i privredno održi, nego i da ojača i da odoli tuđinskoj navali, koja je išla za tim da ovaj živalj tako reći satire. Eto, u tome je veliki nacionalni značaj zadrugarstva u našem narodu izvan Srbije. I u Srbiji, i ako su neposredni motivi za stvaranje zadrugnog pokreta bili čisto ekonomski, mora se priznati da su zadruge mnogo doprinele jačanju nacionalne svesti i stvaranju podloge za onaj elan, sa kojim je srpski seljak ušao u velike ratove za oslobođenje i ujedinjenje celokupnog našega naroda.

Pored velikog privrednog značaja, koji je zadrugarstvo imalo, u Vojvodini je zadrugarstvo naročito imalo veliki značaj u nacionalnom pogledu. U XIX veku u Vojvodini je postojala velika opasnost da zemlja pređe iz nacionalnih u tuđinske ruke. Neprijatelji su smatrali da će zauzimanjem zemlje osvojiti i ceo živalj slovenske Vojvodine. Usled toga kod svih organizacija, kako verskih, kulturnih, političkih i svih drugih uopšte postoji živa akcija, da se slovenski živalj zadrži na rodenoj grudi. Ovu visoku nacionalnu opasnost i delatnost izražava krilatica toga vremena: Srbine, ne ispuštaj zemlju iz ruku. Da je zadrži, međutim, neophodno je bila potrebna ne samo njegova lična već i organizovana snaga svega seljaštva. Tu snagu, snagu koja je imala da očuva slovenskom življu zemlju, a sa time sačuva i nacionalnost,

ispunilo je zadrugarstvo preko nekoliko stotina zadruga rasejanih po Vojvodini. Kroz čitavo pola veka vodilo je ne samo seljaštvo već i sav slovenski živalj borbu za održavanje zemlje. Tu bitku zadrugarstvo je izvojevalo sa punim uspehom i zadrugarstvo je ponosno što je u zgradu Jugoslavije uzidalo mnogo od najboljih svojih cigli.

Pored svoje značajne nacionalne misije, zadrugni pokret stvorio je kod nas i stvara jedan moralni preporod. U zadrugarstvu saobrazno zadrugnim principima nema mesta onim ljudima koji u moralnom pogledu nisu na visini.

Ulaz u zadrugu dozvoljen je samo ljudima čija je ispravnost i moralnost neosporna. I zbog toga zadrugni pokret koji snaži malog čoveka u isto vreme razvija i moralnost. Ljudi koji žele da ulaze u zadrugu, koji žele da se koriste blagodetima zadrugnog pokreta, koji žele da se koriste prednostima zajedničke nabavke, zajedničke prodaje i zajedničke proizvodnje, moraju da se prilagode zadrugnim principima, a ti principi zahtevaju čestitost, zahtevaju poštovanje date reči i nesebican rad. Eto, iz tog razloga zadrugarstvo je vršilo jedan značajan uticaj i u pravcu moralnog preporoda kod nas.

U socijalnom pogledu zadrugarstvo kod nas igra naročito veliku ulogu. Jugoslavija je zemlja malog čoveka i malog poseda. 80% stanovništva naše zemlje čine zemljoradnici i to u ogromnoj većini mali zemljoradnici, čiji posed dostiže do 5 hektara zemlje. Zemljoradnja, a to znači mali zemljoradnik daje, prema podacima objavljenim u poznatom delu „Naš nacionalni dohodak“ od g. Vojina Đuričića i drugova, preko 50% ukupnog našeg narodnog dohotka. Ostatak našeg stanovništva čine najvećim delom državni nameštenci i radnici tj. takode mali ljudi, a sve je to onaj elemenat koji se organizuje u zadrugama i putem zadrugarstva traži jednu bolju budućnost. Bez zadrugarstva stanovništvo naših sela i naših gradova bilo bi u daleko težem položaju nego danas. Mi znamo da taj položaj ni danas nije ružičast. Ali se moramo zapitati, kakav bi on bio da nije naših 9.000 zadruga, da zadrugarstvo nije postojalo, jer je nesumnjivo da zadrugarstvo omogućava održavanje malog seoskog poseda. Ono sprečava da se beda zacari po našim selima i našim gradovima, ono otupljuje ostrice društvenih suprotnosti kod nas i odstranjuje klasnu borbu. Društim rečima, zadrugarstvo je jedan važan, možemo kazati, najvažniji činilac društvenog mira kod nas.

Ekonomska uloga zadrugarstva je pogotovu važna kod nas. Naročito zemljoradničke zadruge igraju jednu važnu ulogu u našem privrednom životu. One omogućuju snabdevanje zemljoradnika pod povoljnim uslovima potrebnim sirovinama, alatima i mašinama, kao i namirnicama, one mu omogućuju da bolje unovči svoje proizvode i da dode do jeftinijeg kredita. Putem zadrugarstva zanatlije bolje odolevaju konkurenciji krupne industrije koja je, kao što je poznato, pretežnim delom u rukama stranih kapitalista i na taj način omogućuje održavanje čisto domaće radinosti.

O ekonomskoj ulozi zadrugarstva svedoče sledeći podaci: 1933 godine 4.136 mesnih zadruga imale su udeonički kapital 149,401.491 dinar. Rezerve ovih zadruga iznosile su 257,754.035 dinara a ostali fondovi 29,387.145. Stalna štednja kod ovih zadruga iznosila je 705,401.203 dok su uložili na štednju kod njih iznosili 1.489,863.231. Za naredne godine svi podaci nisu sređeni, ali dovoljno je da pomenemo rezultate jedne ankete, koja je izvršena u 1936 godini i po čijim re-

zultatima na dan 31 decembra 1935 kod 2.412 zemljoradničkih kreditnih zadruga sopstvena sretstva su iznosila: udeoni kapital 23,592.000, rezervni fondovi 129,362.000, stalna štednja 53,444.000. Ukupan iznos uloga na štednju po tekućim računima kod tih zadruga iznosio je 1.753,915.000. Stepen razvitka koji je zadrugi pokret kod nas postigao nalaže da mu se posveti najozbiljnija pažnja. Zadrugarstvo danas učestvuje sa blizu 50% u izvozu stoke i stočnih proizvoda. Ono postepeno organizuje po selima i po gradovima naše domaće čisto nacionalno novčarstvo tj. organizuje jeftin kredit za maloga čoveka. Ono sa uspehom organizuje unovčenje i izvoz raznih zemljoradničkih proizvoda, a naročito žitarica. A mi znamo i to da se naša vojska sa punim poverenjem obraća baš zemljoradničkim zadrugnim organizacijama kad god je potrebno da se snabdeva raznim zemljoradničkim proizvodima.

Ukratko, postepeno ali sigurno, zadrugarstvo izgrađuje našu ekonomsku samostalnost. Mi smo napred videli koliko je bila velika nacionalna misija zadrugarstva u prošlosti, a danas kada je posle tolikih žrtava i napora naša nacionalna nezavisnost ostvarena i obezbeđena, danas je za nas najvažniji problem: obezbeđenje ekonomske nezavisnosti. Politički oslobođeni mi moramo da budno pazimo na našu ekonomsku nezavisnost. Tu nezavisnost ne smemo ni po koju cenu izgubiti, jer će nam onda nacionalna sloboda biti od male koristi. Zadrugarstvo je pokret, koji nas najsigurnije vodi ka ekonomskoj nezavisnosti, ono je najbolja zaloga za našu bolju ekonomsku budućnost, za bolju budućnost našega sela, našeg malog čoveka iz gradova, našeg naroda kao celine. I baš iz tih razloga, nacionalnih i ekonomskih, potrebno je da svima sretstvima ojačamo, unapredimo i čvrsto izgradimo naše zadrugarstvo.

Medutim, za izgradivanje jednog takvog zadrugnog pokreta potrebno je da postoje izvesni subjektivni, objektivni i ispravni uslovi. U našoj ujedinjenoj Kraljevini zadrugarstvo je našlo prve dve vrste uslova. Ipak zadrugi pokret nije mogao da u svome razvitku uzme onaj zamah, koji bi bio potreban. Zadrugarstvo se kod nas pre rata razvijalo pod različitim uslovima. U raznim našim krajevima vladali su različiti zakonski propisi, koji su raznoliko dejstvovali na razvoj zadrugarstva. Taj uticaj ostao je sve do danas, jer i ako Jugoslavija postoji skoro već dve decenije, zadrugno zakonodavstvo nije izjednačeno. Tako su ostali u važnosti svi oni zakoni koji su važili za zadrugarstvo u raznim našim krajevima pre oslobođenja i ujedinjenja. Sve do danas mi imamo jedan zadrugi zakon koji važi na području Srbije, Južne Srbije i Crne Gore, dva različita zakona u Hrvatskoj i Vojvodini, koji su ostatak tuđinskog režima; jedan zakon u Sloveniji i Dalmaciji i poseban zakon za Bosnu i Hercegovinu, donet u doba kada je naš narod bio pod tuđinskim jarmom. Ova pravna raznolikost ne samo da nije ublažena posle oslobođenja i ujedinjenja celokupnog našeg naroda, nego je šta više u izvesnoj meri još i potencirana donošenjem raznih specijalnih zakona za pojedine oblike zadrugarstva nastale u našoj ujedinjenoj otadžbini. Ovo i ovakvo stanje zakonodavstva imperativno je nalagalo da se što pre donese jedan jedinstven zadrugi zakon, koji će dati jedinstvenu pravnu podlogu za uspešno razvijanje našeg zadrugarstva za njegovo pravilno izgradivanje. Prvi pokušaji u ovom pogledu učinjeni su još pre 15 godina. Ali, na veliku žalost nas zadrugara i prijatelja zadrugarstva, na

štetu celokupnog zadrugnog pokreta u našoj zemlji, nama je trebalo punih 15 godina da jedva jednom sada dodemo do toliko potrebnog jedinstvenog zadrugnog zakona za celu zemlju.

Zadrugi zakon koji je pred vama, gospodo narodni poslanici, nesumnjivo ne može se smatrati kao savršenstvo i ne može zadovoljiti sve zahteve i potrebe raznih krajeva i raznih zadrugnih oblika. Ali, pri donošenju suda o njemu treba imati u vidu okolnosti pod kojima je on nastao i naročito ne treba izgubiti iz vida činjenicu, da ovaj zakon treba da sankcioniše jedno postojeće stanje, treba da vodi računa o izvesnim objektivnim uslovima, o postojećim zadrugnim pokretima, da ih u granicama mogućnosti zbliži i izjednači, i da stvori bolje i povoljnije uslove za pravilniji i sigurniji razvoj zadrugarstva u budućnosti, i sa toga razloga, mi moramo uzeti projekat zakona koji je pred nama kao najbolje mogući pod današnjim okolnostima. Iz svih ovih razloga, ja apelujem na vas, gospodo narodni poslanici, da se jednodušno izjasnite za ovaj zakon i da ga izglasate. Ja vam upućujem taj apel tim pre, što je ovaj projekat izrađen u saglasnosti i u sporazumu sa Glavnim zadrugnim savezom i svima ostalim faktorima našeg zadrugnog pokreta.

Donošenjem ovog zakona naša Narodna skupština otvoriće jednu novu eru u našem privrednom i društvenom životu i ocrtaće put, kojim će naša narodna privreda naša zemlja i naš narod poći u susret jednoj boljoj, lepšoj i sretnijoj budućnosti. (Burno pljeskanje na desnici).

I zato ja ne sumnjam da ćete vi, gospodo narodni poslanici, prihvatiti ovaj predlog i time dokazati da zaslužujete ono veliko poverenje koje vam je naš seljački narod, naš mali čovek, dao, upućujući vas u ovaj visoki Dom. Neka mi je pri tom, gospodo, dozvoljeno da navedem i reči našeg velikog Blaženopočivšeg Kralja Ujedinitelja, Aleksandra I, koje je napisao prilikom proslave četrdesetogodišnjice Glavnog saveza srpskih zemljoradničkih zadruga. On je tom prilikom kazao: „Četrdeset godina predanog i plodnog zadrugnog rada zaslužuju najlepše priznanje i ukazuju na zdrav put ka naprednoj budućnosti našega sela“. To priznanje, gospodo narodni poslanici, koje je učinio naš Blaženopočivši Kralj Aleksandar, zadrugarstvo očekuje i od vas, narodnih poslanika. (Burno pljeskanje u centru).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima reč narodni poslanik g. dr. Časlav Nikitović.

Dr. Časlav Nikitović: Gospodo narodni poslanici, mi danas imamo pred Narodnom skupštinom jedan veoma važan zakon, jedan zakon važan sa privrednog, sa političkog, sa kulturnog i nacionalnog gledišta. Ja ne mogu, a da ne pohvalim rad Kraljevske vlade g. dr. Milana Stojadinovića, što je za dve godine rada sa Narodnom skupštinom iznela pred nju jedan veliki broj zakonskih predloga, među kojima je i ovaj zakonski predlog o privrednim zadrugama, koji je od našeg zadrugarstva sa nestrpljenjem očekivan. Radeći na dobro naroda, naročito na dobro zemljoradničkog naroda, Kraljevska vlada g. dr. Milana Stojadinovića rešila je više gorućih pitanja koja interesuju seljački stalež. Jedno od najvažnijih pitanja koje je ona rešila onako kako su i sami zemljoradnici želeli, jeste pitanje razduženja seljaka, koje je uredbom Kraljevske vlade ozakonjen u ovome Domu, potpuno i definitivno skinuto s dnevnoga reda. Pored toga, gospodo, Kraljevska vlada g. dr.

Milana Stojadinovića iznela je pred Narodnu skupštinu i ovaj zakon koji u prvom redu ima da koristi zadružno organizovanom seljačkom staležu i da pomogne taj stalež da se ekonomski, kulturno i socijalno podigne.

Gospodo, u našoj javnosti odavno se vodila diskusija o tome: da li je jedan zakon o privrednim zadrugama za našu zemlju potreban ili nije. U toj diskusiji, gospodo, bilo je i protivnika donošenju jednog ovakvog zakona, a bilo je i pristalica. Ja moram odmah da kažem da je broj pristalica donošenja jednoga ovakvog zakona, po mom mišljenju, bio manji, nego li broj protivnika. Mali je broj onih bio koji su smatrali da je potrebno doneti jedan zakon o privrednim zadrugama, jer su protivnici zadrugarstva gotovo uvek više agitovali i radili na tome da se zakon o privrednim zadrugama ne donosi, da bi se kompromitovalo zadrugarstvo koje nije moglo pod režimom 14 raznih zakona i 4 razna pravilnika da ima onaj polet i onaj razvoj koji treba faktički da ima.

Ja ću ovde, gospodo, da govorim načelno o ovoj zakonskom projektu i ukratko da iznesem svoje mišljenje: da li je ovaj zakon bio potreban.

Pre svega, potrebno je znati današnje stanje u kome se naše zadrugarstvo nalazi, prilike pod kojim naše jugoslovensko zadrugarstvo radi, i šta možemo od dosadašnjih zakona koji su režirali naše zadrugarstvo, šta možemo od njih da očekujemo?

Pravni položaj zadruga, kao što ste čuli iz ekspozicije g. Ministra poljoprivrede, regulisan je u našoj zemlji sa 14 raznih zakona i 4 pravilnika. Šta znači ovoliki broj zakona, pravilnika i uređaba, koji režiraju poslovanje zadrugarstva, nije potrebno govoriti, pošto nam je poznato svima da u jednom ovolikom broju zakona i zakončića ne mogu da se snadu ni pravnici, kojima je profesija da se bave tumačenjem i primenom zakona, a kamo li obični zadrugari, njihovi predsednici i ostali časnici, koji su najčešće ljudi sa osnovnom školom. Razumljivo je da se, pod režimom ovolikog broja raznih zakona, nije mogla postići jednoobraznost u našem zadrugarstvu, a sem toga činjene su razne zloupotrebe koje su samo kompromitovale naše zadrugarstvo. Imamo slučajeva da je na teritoriji Okružnog suda u Sremskoj Mitrovici često puta nedeljno formirano po stotinu zadruga sa poslovnicama u Beogradu, kojima je često bio cilj izigravanje ciljeva zadrugarstva. Naime, njihov cilj nije bio zadržati cilj. Pred očima, pri osnivanju tih zadruga, često nije bio ovoga cilja nego čisto koristoljubivog cilja i jasno je da se takva situacija nije mogla više trpeti. Kad se počelo ovako raditi i stvarati ovakve zadruge, videlo se da kod jednog izvesnog broja tih zadruga nemate ničega zajedničkog sa zadrugarstvom izuzev imena. Slični slučajevi postojali su i kod činovničkih zadruga. Bilo je mnogo žalbi na činovničke zadruge i od strane trgovaca, zanatlija i drugih staleža. Još su nam u svesti primedbe koje su Trgovinske komore stavile prošle godine na projekat zakona o privrednim zadrugama, gde su na pojedinim mestima i suviše oštro istupale protivu pojedinih zadruga, iznoseći konkretne slučajeve izigravanja pojedinih zakonskih propisa i zloupotrebe zadrugarstva. Imalo je slučajeva da je jedna zadruga besplatno dovozila robu državnom železnicom i prodavala je nezadrugarima. U drugom slučaju navodeno je da su pojedine zadruge konkurisale trgovcima, koji plaćaju Bogu božje i Caru carevo, i

koji nemaju ni dvadeseti deo onih povlastica i privilegija koje uživa zadrugarstvo. Sem toga, bio je i veći broj drugih zloupotreba. Da napomenem samo slučaj sa zloupotrebom oslobođenja plaćanja poštarine. Vi znate da su po Zakonu o zemljoradničkim i zanatskim zadrugama od 1898 godine zadruge bile oslobođene poštarine. Bio je jedan slučaj da je jedna zadruga, koristeći se tom povlasticom zakona, omogućivala jednoj privatnoj firmi da ona pod firmom te zadruge besplatno šalje pakete jedne fabrike za proizvodnju i preradu suhomesnate robe.

Sem toga, gospodo, neophodno je bilo predvideti oštre zakonske mere za sva ona lica, koja, osnivajući zemljoradničke, zanatske ili druge privredne zadruge, nemaju namere da rade zadrugarški nego isključivo imaju u vidu svoje lične ciljeve i interese i na taj način potpuno kompromituju ideju zadrugarstva. U našem narodu, gospodo, gde solidaristički duh nije razvijen kao u drugim narodima, u našem narodu gde je individualistički duh jači, potrebno je predvideti oštre mere za ona lica koja hoće izigravanjem odredaba Zakona o zadrugama, da koriste svojim ličnim ciljevima i interesima. Jedno zdravo zadrugarstvo, to moramo priznati svi mi, bez obzira da li se nalazimo na levlci ili na desnici, traži oštre mere prema svima onima koji hoće na taj način zadrugarstvo da izigraju i da kompromituju. (Jedan glas: A koliko tek takvih ima na drugoj strani?!) Ja, gospodine kolega, govorim ovo u prilog zadrugarstva i kad govorim u prilog zadrugarstva, ukazujem na to da će se ubuduće pod režimom novog zakona o privrednim zadrugama voditi ozbiljnog računa, da se sve te zloupotrebe, koje su se dosada dešavale i nanosile štete zadrugarstvu, da će se te zloupotrebe otkloniti. Uveren sam da ćete se i vi sa mnom u ovome složiti. (Odobranje kod većine.)

Ovo što sam maločas izneo, govorio sam u interesu pravog i istinskog zadrugarstva i držim da je to želja svih nas bez obzira da li se nalazimo na levoj ili desnoj strani ove Kuće.

Protivnici zadrugarstva, gospodo, u ovom slučaju trgovinske komore, podnele su svoje primedbe pre dve godine, a ponovo nedavno, u kojima su se najjasnije i najodlučnije izrazile protivu donošenja zakona o privrednim zadrugama. Razume se da su se pri tome rukovodile svojim ličnim staleškim interesima, ne vodeći računa o tome da je potrebno omogućiti jugoslovenskom narodu da putem zadrugarstva stvori sebi bolji i snošljiviji ekonomski i kulturni život. One su bile predložile, gospodo, da se ne donosi zakon o privrednim zadrugama, nego da se sve zadruge, bez obzira da li su zemljoradničke, zanatske, trgovačke, industrijske itd., da se sve te zadruge podvrgnu pod režim trgovačkog zakona i da im se ne dadu onakve beneficije i privilegije koje su ranijim zakonima imale i koje i po ovom zakonu imaju.

Ovo shvatanje trgovinskih komora, po mome mišljenju, a držim da je to i vaše mišljenje, neosnovano je.

Ne može se danas više raditi onako kao što se radilo ranije. Danas je potrebno pomoći sitnim, malim, ljudima, pomoći srednjem staležu da stane na čvrste noge, da može da se odupre s jedne strane oštrici proleTERSKE bede, a s druge strane eksploataciji krupnog kapitala. Sem toga, suština rada u zadrugama drukčija je i u mnogome se razlikuje od rada drugih privrednih preduzeća. I baš kada je Kraljevska vlada predložila ovaj zakonski predlog o privrednim zadrugama ona je imala u vidu ideju da je u interesu

zadrugarstva ne da se donese što više zakona nego da se donesu što bolji i precizniji zakoni, koji ne mogu da se tumače proizvoljno i kako ko hoće. A ovaj zakon današnji precizan je i jasan u svakom pogledu, i pod njegovim režimom neće moći biti onih trzavica u zadrugarском pokretu, kao što ih je bilo ranije pod režimom 14 raznih zakona i 4 pravilnika.

Gospodo, da se upitamo šta je zadrugarstvo i koja je njegova uloga u današnjem društvu?

Moram da odgovorim na ovo pitanje i zbog toga što će se odgovorom na ovo pitanje dati i odgovor, da li je ovaj zakon, koji se danas pred nama nalazi, potreban ili ne;

Šta je, dakle, zadrugarstvo?

Zadrugarstvo je, gospodo narodni poslanici, jedna neizmerna težnja srednjeg i malog čoveka, da se zaštiti u jednoj solidariističkoj zajednici, s jedne strane od oštrice proleterske bede, a s druge strane od eksploatacije krupnog kapitala. Ova težnja srednjeg i malog čoveka, na svaki način je jedna korisna težnja i za državu, i smatram da država mora pokloniti zadrugarstvu svu svoju pažnju i pružiti mu svu potrebnu pomoć, da bi zadrugarstvo moglo imati onaj razvoj, koji narod od njega očekuje.

Kakvu ulogu ima da odigra zadrugarstvo u društvu?

Postoje tri shvatanja o tome, kakva je uloga zadrugarstva u društvu.

Prvo je shvatanje svih onih mnogobrojnih zadrughnih romantičara i idealista, koji smatraju da zadrugarstvo u krainjoj liniji ima da izvrši radikalnu reformu t. zv. današnjeg kapitalističkog društva. Današnja država treba da bude zamenjena t. zv. zadrughnom državom.

Drugo shvatanje je socijalističko i komunističko. Pretstavnici ovog shvatanja gledaju u zadrugarstvu dobar instrumentat i oružie za borbu klasa: Oni u njemu vide odbranbene kule, iz kojih će se hlebom, mlekom i maslom moći da sruši buržoaski poredak.

Treće shvatanje, gospodo narodni poslanici, u pogledu uloge zadrugarstva u današnjem društvu, jeste shvatanje zadrugara realista. Oni vide u zadrugarstvu jedno sredstvo, da se zadrugarima i narodu pomogne u kulturnom, privrednom i socijalnom pogledu.

Ovo treće shvatanje ima najviše pristalica. Gotovo svi zadrughni mislioci i radnici u svetu pristalice su ovog trećeg shvatanja. Svi vodeći krugovi u međunarodnom zadrugarstvu, smatraju da je treće shvatanje, koje sam ovde izložio, jedino ispravno.

Nedavno na jednom međunarodnom kursu zadrugarstva, generalni sekretar međunarodne zadrughne organizacije, g. Mej, bio je upitan od jednog svog slušaoca: „Šta mislite, g. profesore, kakav će biti odnos zadrugе i države, kada bude osnovana zadrughna država, tj. kakva će biti država u tome slučaju.“ Gospodin Mej je odgovorio: „Dragi prijatelju, država će biti ista“. Ovo služi kao dokaz da je i taj vodeći činilac u međunarodnom zadrugarstvu pristalica ovog trećeg shvatanja, tj. realističkog shvatanja, a protiv socijalističkog i komunističkog, koje nalazi u zadrugarstvu mogućnost za obaranje današnje države i buržoaskog poretka, i shvatanja romantičara i idealista, da će se pomoću zadrugarstva moći da stvori zadrughna država. (Aleksandar Dačić: Prvo je rdavo tumačenje!) Ja sam moga uvaženog prijatelja g. Dačića s najvećom pažnjom slušao, iako je govorio pun sat i izneo puno ideja, puno obaveštenja, pa molim sa svoje strane da ni on mene ne ometa u mom izlaganju.

Naš novi zakon o privrednim zadrugama usvojio je ovo treće realističko shvatanje, i on u stvari počiva na principu ovog realističkog shvatanja.

Ja sam uveren, gospodo, da će ga ova realnost, koja je usvojena gotovo u svim odredbama toga zakona, učiniti da to bude za danas najbolji zakon o privrednim zadrugama u svetu.

Može neko upitati, gospodo narodni poslanici, u čemu je realnost ovoga zakona o privrednim zadrugama?

Njegova realnost, gospodo, je u sledećem:

Prvo, on omogućava zadrughno organizovanje celokupne naše privrede. Do sada u Srbiji, Južnoj Srbiji, Crnoj Gori, i još nekim krajevima naše države, mogle su da se osnivaju jedino zadrugе zemljoradničke i zadrugе zanatliske. Od stupanja na snagu novog zakona o privrednim zadrugama moćiće u našoj državi da se formiraju sve vrste zadruga i zanatliske i trgovačke i industriske i varoške, kreditne i prodavačke, i t. d. (Aleksandar Dačić: I stanbene?) Pa i stanbene, gospodine poslanice!

Drugo gospodo, projekat zakona o privrednim zadrugama onemogućava sve one zloupotrebe, koje su se ranije dešavale i zbog kojih je zadrugarstvo bilo mnogo kritikovano. Njemu je baš to jedna od najboljih strana što će onemogućiti, kako sam u početku svoga govora naglasio, svim onim ljudima koji su branili iza busija zadrugarstva svoje lične interese i na taj način kompromitovali zadrugarstvo, onemogućiti da to ubuduće čine (Pljeskanje.) U prvom redu, gospodo narodni poslanici, naš zemljoradnički stalež, naš zemljoradnički narod, imaće velike i nesumnjive koristi od ovoga zakona. Zatim, gospodo, pored zemljoradnika, koji već imaju svoje zadrugarstvo, ali režirano sa više raznih zakonodavstava, moćiće da se formiraju zadrugе, od kojih će imati koristi gradsko stanovništvo. Do sada, zbog nedostatka jednog zakona koji bi to pitanje regulisao, to nije bilo moguće.

U našoj državi, izuzev Slovenije, gradsko zadrugarstvo je vrlo slabo razvijeno, ono upravo i ne postoji! A ako bi se organizovalo, onda bi od njega naš narod imao velike koristi, kao što naš bratski bugarski narod ima velike koristi od svoga gradskog zadrugarstva.

Gospodo, u Bugarskoj pre rata gradsko zadrugarstvo, varoško zadrugarstvo, nije gotovo bilo ni poznato. Međutim, posle rata dobilo je takav razvoj i takav zamah, da danas zadivljuje sve zadrughne poslenike, kako je za tako relativno kratko vreme moglo da dobije ovoliki razvoj i da učini ovako veliki napredak i uspeh! Sve publikacije u svetu, koje se bave zadrughnim pitanjem, moraju uvek da citiraju bugarsko gradsko zadrugarstvo. Mene bi daleko odvelo ako bih iznosio detaljno sve dobre strane gradskog zadrugarstva, naročito u bratskoj Bugarskoj!

Svima je vama, gospodo narodni poslanici, manje-više to poznato, ali ću vam reći samo u nekoliko, šta su Bugari učinili posle rata na zadrughnom polju. U Bugarskoj postoji oko 250 kreditnih gradskih zadruga, koje su stvarno gospodar celokupnog kreditiranja u Bugarskoj. Banke sa akcionarskim tipom u Bugarskoj, danas, izuzev državnih banaka, gotovo i ne postoje. Ima ih, gospodo narodni poslanici, još svega osam. Ostale su sve takozvane popularne banke, zadrughne banke. Te popularne banke, zadrughne banke, u bratskoj Bugarskoj, uspele su da prikupe velike sume novčanih sretstava, uspele su da

privredu jevtino kreditiraju, uspele su da postanu inicijatori reformi u Bugarskoj, uspele su da u svima većim mestima imaju svoje sopstvene hotele, uspele su da stvore tako-zvane vodne sindikate koji podižu električne centrale i snabdeavaju narod jevtinom strujom. Navešću vam samo jedan primer, gde jedna baštovanska zadruga u okolini Plovdiva dobija električnu struju po 0,25 kilovat čas za grejanje zemlje, da bi mogla da skine godišnje dva roda.

Preko ovih zadruga i popularnih banaka u Bugarskoj formirani su veliki nacionalni kapitali. Bugarska se emancipovala od inostranstva, postala je malo nezavisnija od njega i Bugari imaju danas svoje nacionalno zadružno bankarstvo, od koga mogu da imaju samo koristi, a nikako štete (Glasovi: Tako je!)

Ovaj naš zakon, gospodo narodni poslanici, omogućiće našoj državi stvaranje popularnih banaka, stvaranje zadružnih banaka, kakve postoje u Bugarskoj, koje će moći da koriste ne samo zemljoradniku i zanatliji, kakav je bio slučaj do sad u našoj zemlji, nego svima staležima i svima građanima naše zemlje. (Glasovi: Tako je!)

Šta toga, gospodo, ovim zakonom omogućuje se zanatlijama i svima trgovcima da se organizuju na zadružnoj osnovi, kako bi mogli da se brane protivu svojih velikih konkurenata, mahom pretstavnika velikog stranog kapitala, i da obezbede egzistenciju sebi i svojim porodicama. Oni mogu, gospodo, da formiraju nabavilačke zadruge, od kojih mogu da imaju naročite koristi u nabavi sirovina, jer ako se sirovine nabavljaju u većoj količini, onda su, nesumnjivo, jevtinije, a zatim mogu da formiraju prodajne zadruge, pomoću koje ideje će moći izaći na glavne trgove, gde ih najveći broj potrošača vidi.

Gospodo, novi zakon o privrednim zadrugama, pored ostalog, kao što sam naglasio u početku, omogućava organizovanje malog i srednjeg čoveka, tako zvanog srednjeg staleža, zanatlije i sitnog trgovca u cilju privrednog i kulturnog podizanja. Gospodo, srednji stalež, ne treba da govorim na dugačko i na široko, ieste jedan važan faktor u današnjem društvu, ieste jedan faktor zbog toga, što je brojčan i zbog toga što je uvek stožer današnjeg poretka i što se nalazi, kao što sam ranije kazao, na sredini između krupnog kapitala s jedne strane i levičarskog elementa s druge strane.

Otuda što je Kraljevska vlada g. dr. Milana Stojadinovića vodila računa o tome, da ovome staležu omogućí privredno organizovanje i privredno podizanje, ona je preko svoga Ministra polioprivrede g. Stankovića podnela Narodnoj skupštini ovaj dobar zakon o privrednim zadrugama. Ovaj zakon, gospodo narodni poslanici, kako ste čuli iz ekspozice g. Ministra polioprivrede, u Odboru je primljen jednoglasno tako, da nije bilo odvojenog mišljenja. Naša Vlada učinila je sve, da da narodu jedan dobar zadružni zakon, za koji ja verujem, što sam i malo pre rekao, da je jedan od najboljih u svetu. Naša Vlada, gospodo, gleda realno na stvari onakve, kakve one i jesu i pomaže tamo, gde treba pomoći. Ovim zakonom o privrednim zadrugama Kraljevska vlada g. dr. Milana Stojadinovića išla je na to, da pomogne onaj stalež, koji je najbrojniji u ovoj zemlji, onaj stalež, koji je stožer reda, mira i poretka u državi — srednji stalež.

Pošto verujem da ćete se svi složiti, da je ovaj zakon dobar i koristan za naš narod, ja mislim da ćete svi zajedno sa mnim glasati za njega (Pljeskanje i odobravanje na desnici.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Mita Dimitrijević.

Mita Dimitrijević: Gospodo narodni poslanici, ne uzimam reč kao predsednik skupštinskog odbora za proučavanje zakonskog projekta o privrednim zadrugama već govorim potpuno u svoje ime, jer o privrednim zadrugama, o zakonu o privrednim zadrugama, ne može se govoriti nikako partijski. To nije nikakva materija partizanska, jer po samom duhu zadrugarstva zadruge su sasvim izvan partija i izvan onih promenljivih gledišta koja često puta preovladaju u partijama.

Gospodo, moram odmah reći da je rad ovog odbora vrlo dugo trajao. On nije trajao mesec ili dva, ni pola godine, on je trajao gotovo godinu dana. Trajanje rada u odboru nije bilo na štetu da mnoga razmimoilaženja dođu do svog izražaja i da se nade jedna osnova, koja ne može se reći da je do kraja savršena, ali ipak dosta dovoljna da da mogućnosti za zdrav tok i rad zadrugarstva.

Gospodo, još nešto treba da napomenem: da je rad odbora bio stavljen na domašaj svima sugestijama, svima izjavama i pretstavkama tako da smo mi imali ogroman broj raznih pretstavki od mnogih i mnogih zadrugara, mogu reći, iz cele zemlje počevši od Slovenije dole do Južne Srbije. Prema tome, u radu na ovom projektu sudelovala je misao i akcija ne samo Skupštine u svom odboru nego i celog zadrugarstva a specijalno mišljenje i gledište Glavnog zadružnog saveza. Pod takvim sugestijama, gospodo, prirodno je da je ovaj odbor za razliku od svih ostalih odbora koji su radili u Skupštini, bio veoma obazriv i veoma savestan da se ne pusti onoj strasti koja često puta ide sa gledišta desnice i levece. Ovaj odbor doneo je jedan izrađen i proučen projekat koji nosi jedno mišljenje, jedinstveno mišljenje bez mišljenja manjine. Tu vidimo druga i prijatelja Mravljea i druge naše drugove sa levece, tu vidimo i drugove sa desnice. I zato ovaj zakon zaista predstavlja saglasnost u odboru, saglasnost u gledištima, a mogu reći, da je rad u ovom odboru često bio i pod težinom situacije, jer u redovima Vlade nije bilo uvek slaganja i da je zbog toga zakon bio jedno vreme obustavljen dok nije došlo na kraju do saglasnosti u samoj Vladi.

Gospodo, ja sam dužan kao predsednik toga odbora da kažem, da se zaista ovaj zakon kako je predložen Skupštini, da je predložen jednodušno od svih članova odbora, ti, od svih članova svih naših skupštinskih klubova. Gospodo, ovaj zakon kao i svi zakoni ima jednu dužnost, zadatak, da vrši unifikaciju zakonodavstva. Do ovog vremena u pitanju zakona o zadrugama ima u našoj zemlji šest pravnih područja sa mnoštvom propisa. Ima, mislim, na srpskom području 18 koje zakona, koje uređaba koje regulisavaju zadrugarstvo. Neka područja nisu ni imala specijalni zadružni zakon. U Hrvatskoj i Vojvodini propisi o zadrugarstvu činili su deo trgovačkog zakona. Stvarno, zadružnoga zakona nije bilo. Poslednjeg datuma, a da kažem, i najmudriji, ukoliko se to može reći, bio je zadružni zakon u Austriji, koji se pružio na Sloveniju i Dalmaciju. To je bio Zakon o reviziji zadruga od 1903 godine. Srpski zadružni zakon bio je od 1898 godine. Svi drugi zakoni o zadrugama u našoj zemlji bili su iz šesdesetih godina. Međutim, zadrugarstvo stalno napreduje, ono postaje u celome svetu jedna živa kontrolisana akcija najdublje ekonomske solidarnosti, gotovo bratstva u

radinosti specijalno seljačkog i zanatlijskog. U tome stalnom napredovanju zadrugarstva i specijalno u stalnoj sve većoj potrebi stvaranja jedne duboke solidarnosti u jednome zdravom i određenom kolektivu, koji ne ruši kolektiv koji je konstruktivan, bila je faktička potreba da se dođe do jednoga novoga zakona u našoj zemlji. Gospodo, mi imamo pred nama jedan projekat zakona koji će kroz kratko vreme, možda sutra, postati zakon. U njemu je i levica i desnica kroz članove odbora iznela i sakupila svoja mišljenja.

Gospodo, ovaj zakon, ovakav kakvog ga imamo, iako nema potpunoga savršenstva, moram reći da ima jednu specijalnu crtu, a to je, da je u svemu liberalan i dosta širok. On ne sprečava nikoga da stvara zadruga i da radi na zadrugarstvu. Zakon Kraljevine Srbije davao je mogućnosti samo zemljoradnicima i zanatlijama da se bave zadrugarstvom, dok drugi privredni redovi nisu mogli osnivati zadruga, a osećaj i potreba jednoga kolektiva i solidarnosti nije manja ni u drugim redovima nego što je jaka u redovima zemljoradnika i zanatlija.

Gospodo, drugi privrednici takode su osetili potrebu za zadrugarstvom. Zakon Kraljevine Srbije o zadrugarstvu određivao je da sve zadruga moraju biti u jednome savezu. Ovaj novi zakon davaće slobodu za stvaranje zadružnih saveza uz izvesne uslove. Ovaj zakon takode ne ograničava delatnost zadrugarstva, jer po ovome zakonu mogu da se stvaraju zadruga na širokoj osnovi i za svaku privrednu aktivnost koju zakon ne zabranjuje.

Na primer, šta zakon zabranjuje? Ne može se praviti zadrugarstvo o eksplozivima, ili za izvesne poslove koji nisu dozvoljeni. Dakle, slobodno se može priznati i javno reći: da je ovaj zakon o privrednim zadrugama liberalan i širok.

Zakon kako ga je Vlada prvobitno podnela ipak predviđao je i neka ograničenja u korist zdravog razvitka zadrugarstva, da bi otklonio štetne uticaje na zadrugarstvo i da ono ne bi bilo povedeno pogrešnim putem.

To je, na žalost, iz ovog zakona izbačeno. To je izazvalo razmimoilaženja u krugu Vlade od izvesnih kompetentnih Ministara.

Što se mene tiče, da smatram da nije bila pogrešna ta odredba koja je sprečavala da činovnici mogu ulaziti u Upravni odbor zadružnog saveza, jer se često iz iskustva videlo da suviše veliki uticaj činovnika, naročito kada je on Upravnik Saveza zadruga, a u isto vreme je i član Upravnog odbora, može biti štetan, jer onda oni imaju svoju politiku koja za zadrugarstvo ne mora uvek biti korisna, može biti čak i štetna. U našoj javnosti iznesena je službena izjava Uprave zadružnog saveza u Splitu, u kojoj se konstatuje da su činovnici upropastili taj Savez.

Gospodo, ja imam u rukama ovde njihov list »Hrvatski Zadrugar« i ja čitam iz njega ove reči:

»Uvidevši da to poslovanje ne uspijeva, Savez se angažuje u industrijskim poduzećima: u Industrijskoj zajednici u Komišu, u Prvoj dalmatinskoj tvornici koža u Omišu, Zadružnoj tvornici tjestenine u Splitu, Uljarni i sapunarni u Trogiru, Sardini d. d. u Splitu, Ribarskoj poslovnici u Splitu i u Rudarskom ortarstvu »Grahovo«. Sva su ta poduzeća svršila ogromnim gubitcima tako, da su dovela Savez 1928 do ruba ponora.«

»Iz toga se vidi, da je tadanja Uprava bila ne-moćna prema činovnicima Saveza. Namjesto da Uprava smanji broj činovnika i nameštenika i tako snizi režiju do razmjera sa mogućnostima pravoga zadrugarskog poslovanja, ona to nije učinila, nego se je upuštala u spekulativne poslove na kojima će gubiti, samo da bi činovnici ostali netaknuti. Na tom primeru se najbolje vidi, da Savez mora voditi valjana uprava i da je veoma opasno i da može doći do veoma loših posledica, ako se sudbina zadružnog saveza nalazi u rukama činovnika čiji interesi mogu koji put biti različiti od interesa Saveza. Uostalom, jedan od glavnih razloga propasti Hrvatskog slavenskog gospodarskog društva u Zagrebu i onoga u Osijeku bile su slabe uprave i slabo poslovanje vodećih činovnika Saveza. A to je bio i uzrok mnogim gubitcima Središnjeg saveza hrvatskih seljačkih zadruga u Splitu.«

Gospodo, ja ovde imam u javnosti izloženo kako je i šta je radila država za sanaciju, za oporavljenje i, da kažem, za spasenje tih zadruga. Evo, gospodo, od 4 jula ove godine šta je izašlo u novinama. Evo da vam pročitam:

»Split, 4 jula 1937. Danas je u Splitu održana konferencija zadružnog saveza, na kojoj su uzele učešća kreditne zadruga, članice Saveza, sa teritorije cele Dalmacije. Pošto je saslušan izveštaj Uprave i pošto je svestrano pretresano savezovo finansijskog stanje donesena je rezolucija u kojoj se između ostalog kaže:

»Stanje zadružnog saveza u Splitu dovedeno je godine 1928 besprimernom lakomislenošću ranijih uprava, do ruba propasti. Da bi se uklonilo veliko zlo, koje bi se propašću Zadružnog saveza neminovno desilo, država je priskočila u pomoć time što je kupila od Saveza za 16 miliona dinara njegovu monumentalnu palatu, u kojoj su danas smešteni državni uredi, u prvom redu Primorska finansijska direkcija. Najzad, država je pomogla i na taj način što je Savezu stavila na raspoloženje pozajmicu od 10 miliona dinara. Tim novcem pokriveni su gubici, koje je imao savez u raznim industrijskim preduzećima, i isplaćeni su dugovi raznim novčanim zavodima (Narodnoj banci, Poštanskoj štedionici i drugim). Međutim, savez je kreditnim zadrugama ostao i dalje dužan pet miliona dinara. Iako je to dugovanje bilo starije od dugovanja državi povodom pozajmice od 10 miliona dinara, država se za to svoje potraživanje bila osigurala hipotekom na savezove nepokretnosti koje su uglavnom pretstavljale vrednost dugovanja zadrugama. Tako je, ma da je od strane države obećano da se ovo hipotekarno osiguranje neće upotrebiti za sprečavanje savezove sanacije, došlo do zastoja svakog daljeg rada u savezu, čime je u prvom redu bilo onemogućeno da savez udovolji svojim obavezama prema zadrugama. Time su zadruga dovedene do rasula, a ulagači do očajnog položaja. Ovo je stanje dalje neizdržljivo. Kada se spasla materijalna uravnoteženost banaka i državnih novčanih zavoda, kojima je, sem toga, obezbeđeno i sve njihovo potraživanje, mora se naći načina da se materijalno održe i sitni ulagači, i to što pre, pošto je za to krajnje vreme.«

Gospodo, ti činovnici su smatrali da treba taj novac da plasiraju radi prihoda saveza i radi poboljšanja svog i ličnog činovničkog položaja da bi imali velike plate i prihode.

I zato su savez uvodili u razne špekulativne poslove u kojima je taj savez stradao i država je izgubila sanirajući ovaj savez, — kako čujem i kako sam pročitao, — izgubila je 15 miliona, pa i pored toga nije dovoljno saniran i ovih dana traži se nova sanacija.

Ovo nije jedini slučaj.

Kada bi odlučivali sami zadrugari, koji su obazrivi, koji nerado idu u špekulacije, ovakvih pojava ne bi bilo, ili bi ih bilo i suviše malo.

Mnogi okružni i sreski savezi u Srbiji propali su na sličan način.

Zbog toga korisno bi bilo da je u zakonu ostala u snazi odredba u pogledu ograničenja da činovnici upravnici saveza budu istovremeno i članovi upravnog odbora.

Štetan je uticaj činovnika kad oni u savezu uzmu maha.

Gospodo, ja sam smatrao isto tako da je u prvobitnom projektu bila dobra i ona odredba koja je zabranjivala rad zadruga na čvrst račun, to jest zabranjivala špekulativne poslove, te prema tome i rizične poslove.

Moram priznati ovo da zaista u pitanju cene naši proizvođači nalaze se pred iskušenjem da čas svoju proizvodnju daju trgovcima i da izađu iz onog okvira zadrugarstva. Ja, gospodo, nisam protivnik tome, ali smatram da naše zadrugarstvo još nije u pedagoškoj strani u konstruktivnom stanju otišlo toliko daleko da je stvorilo kod naših zadrugara i proizvođača onaj odgoj, koji je u stvari potreban: I svakako mora da se misli i na to da mi radimo i na tome višem ekonomskom odgoju naših zadrugara.

Gospodo, ja sam bio dužan da kažem ove dve napomene a moram da kažem i ovo da je zaista bilo muke i nevolje da se dođe do jednog zajedničkog mišljenja, a do toga mišljenja se došlo.

Ja sam ovde imao prilike da čujem, zajedno sa vama, šta je o tome govorio g. Ministar poljoprivrede. Gospodo, mi možemo da kažemo da smo mi svi skupa paralelno radili da donesemo jedan zakon, čija je potreba neminovna, čiji rad i čije dejstvo idu u red onih nastojanja da se jednim načelnim zakonodavstvom izvrši unifikacija, a specijalno ovde gde je narod tako reći neposredno izložen onome što čini stvarno radni narod, a to je njegov trud i znoj, jer posledica toga truda i znoja jesu njegovi zemljoradnički proizvodi, koji treba ovim zakonom da se zaštite.

Gospodo, niko među nama neće biti protivnik ovome zakonu, neće biti protivnik i ako možemo reći da ima mnogo štošta što u njemu nije stiglo da se reši: U tome i jeste koračanje napred. Koračajmo napred i ako ne možemo, kao što kaže narod, za jedan dan u Carigrad. Ovo je jedna dobra i konkretna evolucija i baš sam fakat što smo mi imali ovde još jedan zakon, a to je zakon o inžinjerima, koji takođe nije imao izveštaj manjine, već su se svi članovi odbora i sa leve i sa desne našli zajedno, — znak je da nismo mi u pitanju ovoga zakona u Odboru došli do jednoga jedinstvenoga mišljenja, može biti posle dugog razmimoilaženja. Ali, u svim razmimoilaženjima među razboritim i mudrim ljudima se uvek ide ka centralnom traženju osnove a ne ka bežanju od jedne na drugu stranu. Prema tome, ja verujem da će i Skupština, analogno ovom što je Odbor kao predstavnik celokupne Skupštine i svih klubova dao jedinstveno mišljenje, glasati za ovaj zakon, jer se

ovde zaista glasa za onu delatnost i za onu stranu naše snage, na kojoj počiva naša država, a to je za zemljoradnički svet, za privredni svet. (Pljeskanje).

Potpredsednik Franjo Markić: Reč ima narodni poslanik g. Stanko Lenarčić.

Stanko Lenarčić: Gospodje narodni poslanici! Ko danas sprejemamo novi zadružni zakon, smatram za potrebno, da vam pojasnim kako veliko vlogu je igralo zadružništvo v političnem in gospodarskem življenju Slovencev. Običajno se je zadružništvo uveljavljalo kot izrazito gospodarski pokret socijalno in gospodarsko šibkih slojev. Pri nas pa je tesno povezano z našo narodno politično zgodovino, z boji in naporu za doseg narodnostnih pravic ter osamosvojitve izpod usiljenega varuštva drugih močnejših narodov. Razlog za to vlogo tiči pa v razmerah v katerih so živeli Slovenci v prejšnjem stoletju, in že samo bežen pogled v tedanje politične ustavne razmere nam odkrije ogromne težkoče, ki so jih morali Slovenci prebroditi, da so dosegli uspehe nasproti v vseh ozirih daleko prekašajočim nasprotnikom.

Ideje katere je uveljavila francoska revolucija so le polagano utirale pot v druge države. Šele 1848 so se Slovenci prvič v zgodovini pojavili kot samostojna narodna edinica, ki je terjala zase svobodno narodno politično življenje in enakopravnost z drugimi narodi. Nastopivše nasilje je sicer že dolgo vrsto let neusmiljeno zatrlo narodno politično akcijo. Toda propagirane ideje o enakopravnosti in svobodi so se ukoreninile v širokih plasteh naroda. Tudi Slovenci so tedaj svobodnejše zadihali, pričela se je doba narodnega probujenja, doba čitalnic, velikih ljudskih taborov in shodov, na katerih so tisočglave množice jasno in odločno zahtevale enakopravnost slovenskega jezika in politične svoboščine.

Dalekovidnejši voditelji slovenskega naroda so kmalu uvideli, da narodne manifestacije ne bodo zaustavile vedno hujšega pritiska Nemcev, i to z svojimi nacionalističnimi organizacijami našo narodnostno mejo pritiskali vedno bolj proti Jugu in si gradili svoj znani most do Jadrana. Pogoste slabe letine, težko ter slabo unovčevanje kmetskih pridelkov, so povzročile, da je kmetško gospodarstvo propadalo. Kmet je iskal posojila, dobiti ga ni mogel pri denarnih zavodih, zato se je zatekel k premožnim ljudem, ki so dajali posojila le proti pretirano odeduškim obrestim in ki so le čakali ugodno priliko, da so pognali kmeta, ki bi ne mogel v redu vrniti posojila, z domače grude. Ker so bili ti denarni mogotci večinoma tujerodci, zato so prišla brezštevilna kmetška gospodarstva v roke Nemcev.

Jasno je, da se gospodarsko odvisni človek ni mogel niti smel navduševati za narodne ideje. Delati je moral to kar je bilo po godu njegovemu gospodarju.

Ko se je vrnil iz Českega naš tedaj najbolj agilni politični delavec dr. Josip Vošnjak, je bilo šele rešeno, da se slovenski narod tudi gospodarsko osamosvoji. Dr. Josip Vošnjak se je zavzel za to, da se tudi Slovenci organizirajo v zadruge, čes: »Ne zadostuje ljudstvo samo buditi po veselicalih, razgovorih na taborih itd. ker navdušenost za vsako novo idejo trpi samo neki čas, kateremu treznost sledi. Obstoječe je samo to, kar materijalno stanje narodu zboljša in vsakdanjim praktičnim potrebam ljudstvu pomaga«.

Dobi golega navdušenja za narodne ideale je sledila doba gospodarskega pokreta. V letu 1872 se

je ustanovila Posojilnica v Ljutomeru in prihodnje leto je bila ustanovljena prva slovenska zadruga na Koroškem i to pri Sv. Jakobu v Rožni dolini. To so bili prvi slovenski denarni zavodi, ki so igrali odločilno vlogo v slovenskem narodnem preporodu. Ko se je v Celju stalno naselil Mihael Vošnjak, se začne za slovensko zadružništvo nova doba. Ta idealni delavec si je s svojim vstrajnim in požrtvovalnim delom na zadružnem polju upravičeno pridobil časten naziv očeta slovenskega zadružništva. Mihael Vošnjak, realista in globoko naobražen človek, je imel pred očmi dva cilja: gospodarsko in narodno osamosvojitve slovenskega naroda.

Njegovi poznavalci so naglašali, da je bil pri njem nacionalni moment močnejši od gospodarskega. Njegovo in njegovih ožjih sodelavcev delo je šlo za tem, da se osnujejo narodni denarni zavodi, in da se naše ljudstvo odvrne od nemških, oziroma iztrga iz rok nemških, gospodarskih in političkih močotcev.

Leta 1873 je izšel zadružni zakon, ki je omogočil hitno ustanovitev zadrug brez velikih formalnosti. To je bil tudi razlog, da se je Vošnjak odločil za posojilnice kot zadruge, ker je bila za denarne zavode kot društva potrebna posebna oblastvena odobritev. Mihael Vošnjak je vzel za vzor in podlago Šulce — Deličeva pravila, in ne Rajfajznove, in to iz narodno-političkih motivov. Rajfajznovke se namreč težko razvijajo v velike denarne zavode, ki bi doprinali večje žrtve za narodne namene.

Tudi pri sestavljanju pravil so Mihaela Vošnjaka vodili v prvi vrsti narodni nagibi. Vošnjak je s tem svojim postopanjem dosegel, da so vse posojilnice ostale trdno v slovenskih rokah.

TedANJI vladni krogi so kmalu pravilno zaslutili kakšna nevarnost preti nemštvu od slovenskega zadružništva. Zato so Vošnjaku delali posebno pri ustanovitvi celjske posojilnice velike teškoče. Predsednik celjskega okrožnega sodišča je hotel preprečiti ustanovitev te hranilnice, češ: »Das Kapital und die Intelligenz in Untersteier sind deutsch und müssen deutsch bleiben«.

Kakor ostale zadruge, tako je naletela tudi ustanovitev zadruga »Zveza slovenskih posojilnic« na velike težave. Le ker je Dunajska vlada potrebovala slovenske glasove, se je intervenciji poslanca dr. Vošnjaka posrečilo izposlovati potrditev pravil.

Kmalu so se kreditnim zadrugam pridružile tudi ostale vrste zadrug, ki sicer niso naletele na tako velika narodno-politična nasprotstva kakor posojilnice, vendar so tudi kreditne zadruge zaslužne za naš narodni preporod. Prijetna in razveseljiva pa je ugotovitev, da so slovenske zadruge uspešno prebrodile vse teškoče in izšle iz borbe z neprimerno močnejšim nasprotnikom kot zmagovalke. Vršile so v redu svoje dolžnosti, zboljšale kreditne razmere od leta do leta ter končno zatrle vaško oderuštvo.

Zasluga slovenskega zadružništva je, da so se ustvarili pravilni slovenski tehnični izrazi v knjigovodstvu, uvedle slovenske menice in tiskovine itd.

Ako stoji danes skoraj v vsaki slovenski vasi društveni dom, bodisi pod imenom »Čitalnica«, »Narodni dom«, »Sokolski dom«, »Prosvetni dom« itd., je v pretežni večini to zasluga naših kreditnih zadrug. Zadruge so pa ogromno žrtvovala za povzdigo prosvetnih tečajev in akcij, pomagale ustanavljati ljudske knjižnice, podpirale slovensko dijaštvo itd. Slo-

vensko zadružništvo je podprlo vsako resno narodno politično stremljenje, in ima odličen delež pri razvoju našega narodno-političnega in kulturnega stanja.

Če bo novi zadružni zakon zadružništvo dvignil na položaj, kakor mu to po vsej pravici pripada, potem smatram, da sem storil svojo dolžnost s tem, da izjavim, da bom glasoval jaz kakor tudi Narodni delovni klub za predloženi zakonski osnutek. (Odobranje.)

Potpredsednik Franjo Markić: Reč ima narodni poslanik g. Milinko Milutinović.

Milinko Milutinović: Gospodo narodni poslanci, kao pretstavnik moga sreza, koji me je poslao ovde u Narodnu skupštinu da ga zastupam, i kao član Odbora za donošenje zakona o privrednim zadrugama, smatrao sam za potrebno da progovorim nekoliko reči.

Kao opozicionar sa levice smatram za dužnost da unapred kažem, da je potreba, i to sušta potreba, da glasam za ovaj zakon.

U prvo vreme kada je Vlada podnela predlog zakona o privrednim zadrugama, dobio sam od svih naših zadruga mnoštvo rezolucija, u kojima zadruge nisu odobravale ovakav predlog. Ali mi članovi sa levice i članovi sa desnice došli smo do sporazuma, blagodareći i našem uvaženom predsedniku g. Miti Dimitrijeviću, koji je vodio pomirljive sednice, i uspeli smo da izmenimo sve ono što nije dobro i u punoj saglasnosti i sporazumu i sa jedne i sa druge strane, kao i sa Kraljevskom vladom.

Smatram, da je ovaj zakonski predlog, ovakav kakav je podnet Narodnoj skupštini, dobar i da je potrebno da svi skupa glasamo za njega i ja izjavljujem da ću kao opozicionar glasati za ovaj zakonski predlog. (Živo odobranje u celoj dvorani).

Potpredsednik Franjo Markić: Ima reč narodni poslanik g. dr. Andrej Veble.

Dr. Andrej Veble: Gospodo narodni poslanci, predloženi projekt zakona o privrednim zadrugama rad je Ministarstva poljoprivrede i skupštinskog Odbora za proučavanje ovog zakonskog predloga.

U stvari taj zakonski predlog znači kompromis između Ministarstva poljoprivrede i pretstavnika ukupnog zadrugarstva u našoj zemlji. Rad na tom projektu u skupštinskom odboru protekao je veoma živo, od početka i burno, a na kraju smo ipak našli jedno kompromisno rešenje na kome se složila i manjina i većina u ovom visokom Domu.

Treba podvući neobičnu važnost novog zadružnog zakona za našu zemlju. Bilo je već krajnje vreme da se i naše zadružno zakonodavstvo u Kraljevini Jugoslaviji unificira i da dobijemo mesto ranijih 6 provincijskih zakona o privrednim zadrugama i mnogo uredaba i pravilnika o toj struci, jedan jedinstveni zakon za celu našu Kraljevinu. Taj zakon je u stvari magna karta libertatum našeg zadrugarstva.

Načela, na kojima je osnovan ovaj zakon, sasvim su moderna i u suštini skladna sa načelima zadružnog zadrugarstva naprednih kulturnih zemalja.

Naročito treba podvući da je u ovom zakonu došlo do izražaja načelo, da u našim zadrugama treba obezbediti i sačuvati istinski pravi zadružni duh i sačuvati naše zadruge od svakih špekulacija i od svakih opasnosti koje u tome pogledu prete zdravom razvoju zadrugarstva.

Isto tako u ovom zakonu naročito je istaknuto načelo da treba po svaku cenu osigurati ulagače i uloge na štednju kod privrednih zadruga i da je konačno potrebno sprovesti strogu kontrolu (reviziju) putem obligatornih reviziskih saveza kod svih zadruga.

Kad donosimo novi zadružni zakon i kad se ekonomska kriza, nadamo se, i u našoj zemlji primiče kraju potrebno je da napravimo bilans naše zadružne politike u posleratno doba u našoj zemlji.

Da bi ovaj bilans sa gledišta slovenačkog zadrugarstva bio što tačniji i ispravniji potrebno je da činimo paralelu između slovenačkog zadrugarstva i ovog koje je nama bilo najrodnije tj. češkog zadrugarstva, koje se razvijalo istovremeno i pod sličnim pravnim, političkim i ekonomskim uslovima. Češko i slovenačko zadrugarstvo pojavilo se u drugoj polovini prošlog veka kada se razbuktao nemački kapitalizam, poduprt od nemačkog nacionalizma.

Da bi se slovenski narodi bivše Austrije, naročito najviše eksponirani slovenački i češki, spasli od potpunog ekonomskog ropstva i nacionalne smrti, ostalo im je jedino sretstvo samopomoć, a takva, na samopomoći osnovana privredno-nacionalna organizacija bila je zadrugarstvo.

Kasnije je, iz poznatih razloga, prevladao i socijalni momenat, koji je podigao razvoj zadrugarstva još na viši nivo.

Na taj način razvilo se zadrugarstvo i kod Slovenaca i kod Čeha sve do prvih godina posle rata na neverovatni visoki stepen, a pri tome treba naglasiti da se je ovo zadrugarstvo razvijalo potpuno spontano, bez ikakve materijalne i moralne pomoći od strane države, ali i potpuno slobodno, dakle, bez ikakvog uticaja države u slobodnom poslovanju i životu zadruga.

Posle rata još nekoliko godina slovenačko i čehoslovačko zadrugarstvo razvilo se paralelno i veoma lepo, pošto je bilo favorizovano raznim fiskalnim oslobodenjima, a ni jedno nije bilo sprečavano ni zakonodavnim ni upravnim merama. Kasnije, posle 1925 godine, a još više u toku sadašnje privredne krize, naši su se putevi mimoilazili.

U Čehoslovačkoj država je raznim merama direktno intervenisala i uticala u prilog zadrugarstva dok je naša država u tom pogledu bila više ili manje indiferentna, izuzev poslednje dve godine.

Čehoslovačka je prilikom prve krize izdala tačne zakonske odredbe o ulozima na štednju i o sanacijskim fondovima, koje odredbe ne ograničavaju poslovanje, još manje ga sprječavaju, a najmanje uništavaju.

Sve odredbe donete su bile u cilju, da kako zadruga tako i ulagač ne bi trpeo štetu i da se već u napred onemogućući veća i trajnija nelikvidnost zadružno-kreditnih novčanih ustanova.

Osim toga, ove odredbe predviđaju, da se od određenog dela poslovnog suficita (kod kreditnih zadruga do 10%) uz pomoć države i njezinih subvencija stvara sanacijski fond, koji služi za pokriće gubitaka zadruga, koji se mogu dešavati i u prkos osiguravajućim merama.

Prihodi ovog fonda tako su izdašni, da je u poslednjim godinama ovaj fond postigao visinu od nekoliko milijardi čehoslovačkih kruna.

Osim toga, Čehoslovačka vlada poduprla je svoje zadrugarstvo i gotovim novcem. Samo za gore pomenuti sanacijski fond potpomogla je iz svojih sret-

stava do sada sa sumom do 300 miliona čehoslovačkih kruna. Još više poduprla je seljačko-nabavljачko i prodajno zadrugarstvo, koje je u punom zamahu.

Samo za izvršenje žitnog monopola dala je Čehoslovačka vlada prodajnim zadrugama na raspoloženje 500 miliona čehoslovačkih kruna kao obrtni kapital, te je žitni monopol postigao uz saradnju poljoprivrednih zadruga potpuni uspeh.

Istim zadrugama dala je Čehoslovačka vlada na raspoloženje još 200 miliona čehoslovačkih kruna za nabavku veštačkog đubreta, naročito čilske šalitre koja se trgovina nalazi potpuno u rukama zadrugarstva u Čehoslovačkoj.

Ovakvu pažnju i pomoć pruža Čehoslovačka vlada svome starom zadrugarstvu i baš zbog toga razumljiv je napredak koji je postiglo zadrugarstvo u Čehoslovačkoj. Istina je da se zadrugarstvo u toj državi razvija mnogo i mnogo uspešnije nego u našoj državi, što je neminovna zasluga i presidenta Čehoslovačke Republike dr. Eduarda Beneša, koji vodi politiku na naučnoj osnovi.

Međutim, u našoj bogatoj i demokratskoj Jugoslaviji intervencije od strane države bile su baš suprotne čehoslovačkim, jer nisu unapređivale zadrugarstvo, nego su čak isto sprečavale i često puta opasno diskreditovala.

Dok u Čehoslovačkoj, u vreme kada je nastupila kriza 1931 godine, nije bio proglašen nikakav moratorij, jer ulagači nisu navaljivali na blagajne novčanih ustanova, nije nastupila nelikvidnost novčanih ustanova, pristupili smo u našoj državi 1932 godine privremenim moratornim merama u obliku zaštite seljaka, odnosno zemljoradničkih dugova, što je dovelo naše sveukupno zadrugarstvo, a naročito kreditno, u najveću krizu.

Ne zaboravimo da se u našim zadružnim kreditnim ustanovama nalazi još danas, nakon pet godina raznih eksperimenata, oko 2 i po milijarde dinara narodne uštede, koje je vlasništvo 260 hiljada sitnih ulagača, koji ne mogu podići svoj novac.

Pitanje likvidnosti naših novčanih ustanova još do danas nije rešeno.

Kad donesemo novi zadružni zakon ne zaboravimo da spoljna forma koju pretstavlja zakon još ne osigurava zdravi razvoj ako mu istovremeno ne damo pravu suštinu tj. ako na jednoj strani ne prestanemo sa štetnim eksperimentima a na drugoj strani ne saniramo zadrugarstvo barem u toliko, koliko je bilo oštećeno sa dosadašnjim negativnim merama.

Gospodo, prigodom ove debate o zadružnom zakonu ne bih hteo da prode nezapažena jedna važna činjenica, a to je značenje zadrugarstva za naše stočarstvo, a po njemu za našu opštu narodnu privredu.

Stočarstvo je privredna grana najraširenija u našoj državi. Njime se bave svi zemljoradnici, bilo da im je stočarstvo jedini i isključivi izvor privrede, bilo da im je dopuna u drugim poljoprivrednim granama kojima se bave. Stočarstvo je, prema tome, jedna od najvažnijih grana naše nacionalne privrede. To nam potvrđuju i statistički podatci kojima raspolazemo. Celokupni naš nacionalni dohodak bio je godine 1926: 69 milijardi, 606 miliona i 200.000 dinara. Od toga otpada na poljoprivredu nešto preko 18 i po milijardi, a na samo stočarstvo preko 12 i po milijardi dinara.

Ako se nacionalni dohodak u toj godini uporedi sa rudarstvom, na primer sa rudarstvom, šumarstvom, ili sa fabričkom industrijom, tada vidimo, da je naci-

onalni dohodak u rudarstvu samo 900 milijona dinara, a u šumarstvu oko 4 milijarde, u fabričkoj industriji skoro 6 milijardi.

Iz ovih se brojki vidi, koliko je važno stočarstvo u našoj narodnoj privredi. Međutim, mi vidimo, gospodo, da se drugim granama posvećuje više pažnje nego li tom stočarstvu. To dokazuju i statistički podaci zadnjih godina.

Usled privredne krize poslednjih godina je naglo opadao naš nacionalni dohodak. Od skoro 70 milijardi 1926 godine, spao je do 1936 godine gotovo na polovinu, na 38 milijardi. Nacionalni dohodak od stočarstva od 12 i po milijardi u 1926 godini spao je na 7 i po milijardi 1936 godine. I, upravo, kad je reč o stočarstvu, nisu razlozi toga pada samo opšti razlozi privredne krize, nego i naš nemar za tu granu privrede. Nema dvojbe, dakle, da je stočarstvo i za našeg zemljoradnika najizdašnije vrelo privrede. Izraženo u brojkama, ono iznosi 40% od celokupnog dohotka koji ima naš zemljoradnik. Ove brojke i ove činjenice jasno nam pokazuju smer našega rada na stočarskom podizanju zemljoradnika. Podići stočarstvo znači, podići ekonomsku snagu zemljoradnika. A to je bez zadrugarstva gotovo nemoguće.

Kad se govori o unapređenju stočarstva, tada se moraju imati pred očima svi momenti: dobra organizacija na području proizvodnje, standardizovani kvalitet na inostranoj pijaci, selekcija, osiguranje dobre cene proizvođaču, veterinarske mere itd. Kod svega ovoga potrebna je uska saradnja naših vlasti i privatne inicijative. Niko mi neće moći pobiti tu tvrdnju, da u nastojanju oko unapređenja stočarstva posebno mesto i to vrlo važno pripada našem zadrugarstvu uopšte, a napose pak našem stočarskom zadrugarstvu. Sami stručnjaci Ministarstva poljoprivrede priznaju, da se ozbiljno poboljšanje proizvodnje u stočarstvu ne može ni zamisliti bez stočarskih selekcionih zadruga. To predviđa i naš Zakon o unapređenju stočarstva.

Jednako je neoboriva činjenica, da zemljoradnik nikad ne može sam postići cenu, koju može postići zadržnom prodajom. Uzmemo li još i druge momente u obzir: elan, koji pojedinci dobijaju udruženi, pouku u zadruzi, mogućnost nabavke plemenitih grla u zadruzi itd., mi vidimo da se naše stočarstvo može pravilno i brzo razvijati samo snažnim zadrugarstvom radom uz obilnu pomoć sa zvanične strane.

Ta obilna pomoć je mnogostruka, ali ja bih ovde ukazao samo na jedan način te pomoći.

Svi naši naponi oko unapređenja stočarstva biće uzaludni, ne bude li zemljoradnik došao do dobre cene. Ta se cena postizava danas na inostranoj pijaci. Inostrana pijaca otvorila je vrata našoj stoci. Mi smo u 1936 godini izvezli samo svinja oko 300.000 komada, a goveda oko 50.000 komada u vrednosti oko pola milijarde dinara.

Zadrugarstvo je u ovom izvozu učestvovalo sa nekih 40%, dok, prema mojim informacijama, zadrugari proizvode godišnje oko 600.000 komada svinja i oko 300.000 komada goveda. Broj zadruga koje dolaze ovde u obzir iznosi 4.835 sa 534.000 zadrugara.

Ja vam, gospodo, navodim ove brojke, da vidite po njima koliku snagu pretstavlja to zadrugarstvo. Ono je jedina jaka organizovana snaga, koja bi pomognuta i od nadležnih značila ogromnu silu u našoj nacionalnoj ekonomiji.

Ja ovde plediram za to, da se baš zadrugarstvu omogući što jače učešće u izvozu. Država to sada može, kad je era kontingenata. Zadrugarstvo daje proizvođaču punu postignutu cenu, pa, prema tome, mali proizvođač baš preko zadruga dolazi najbolje na svoj račun.

Međutim, moram, nažalost, konstatirati, da se baš u ovom pogledu zadrugarstvu ne ide na ruku, da mu se prave smetnje, da mu se pripisuju neko-rektnosti, koje se inače drugde neće da vide.

Gospodo, mi smo zemljoradnička zemlja, zemljoradnici su temelj naše države. Nastojmo, da taj temelj bude jak i čvrst uz druge elemente, koji doprinose čvrstoći toga temelja, a to je njegovo ekonomsko blagostanje. U pojmu tog ekonomskog blagostanja, stočarstvo zauzima posebni položaj. To pak stočarstvo možemo unaprediti samo putem zdravog zadrugarstva, koje treba da pomaže država.

I ja i ovom zgodom apeliram na Kraljevsku vladu, da i kod sklapanja trgovačkih ugovora i kod deobe kontigenata vodi računa baš o zadrugarstvu, jer time, ubeden sam, najbolje vodi računa o zemljoradniku uopšte.

Na kraju, dozvolite mi, gospodo, još nekoliko reči o našem radničkom zadrugarstvu.

O radničkom staležu kod nas, koji nije tako mnogobrojan kao seljački, treba voditi računa zbog njegove socijalne važnosti. On se svakodnevno povećava zbog sve većeg razvoja industrije.

Postoje razni destruktivni uticaji na radništvo, naročito komunizam. Okolnosti koje negativno deluju na radnika jesu: grad, moda, pijanstvo, moralna depravacija.

Radnik treba da bude konstruktivan, a to će biti kad bude živeo u sredenim gospodarskim odnosima. Pohvalne mere sa strane Ministarstva socijalne politike jesu: određivanje minimalne nadnice, mere za osiguranje radnika. No tu treba pustiti maha i privatnoj inicijativi. Na prvom mestu tu dolazi zadrugarstvo. (Odobranje i uzvici: Tako je!)

Radničko zadrugarstvo jako je razvijeno u stranim industriskim zemljama: Engleskoj, Švedskoj, Norveškoj, Austriji, Čehoslovačkoj itd. U samim konzumnim zadrugama imade u tim zemljama mal ne 50 miliona zadrugara sa oko 3 milijarde livri sterlinga prometa godišnje.

Uticaj zadrugarstva u tim zemljama je jako blagotvoran. Ono otupljuje socijalne ekstremne zaostrenosti.

Zadrugarstvo ima punu moć da i socijalno i kulturno i ekonomski pridigne radnički stalež. Zadrugarstvo umanjuje bedu, razvija socijalni osećaj, podiže kulturni nivo. (Živo odobranje.)

Zadrugarstvo razvija smisao za štednju. Radnik nije siguran za svoje uposlenje ni kad je zdrav a kamo li kad je bolestan i star. On živi iz dana u dan. Nesumnjivo da mu je štednja velika sigurnost za starost i bolest. To deluje i psihološki.

Zatim imamo u zadrugarstvu zajedničku nabavku potrebština, pojeftinjenje života. Osiguranje putem osiguravajućih zadruga od vanredno je velikog značaja.

U zadruzi postaje radnik konzervativan — postaje konstruktivan i nepristupačan subverzivnim elementima. Pozitivnih rezultata u tome pogledu ima i po svetu i kod nas, na primer, na Sušaku kod zadruga lučkih radnika »Priroda«.

Ovim sam ja završio, gospodo, svoja izlaganja o radničkom zadrugarstvu. Poznato vam je da će ove godine biti 90 godina od kada je proglašen komunistički manifest od strane Karla Marksa gde je rečeno: Proleter i sviju zemalja ujedinite se. A ja bih protivno tome doviknuo: Zadrugari naše zemlje, zadrugari Kraljevine Jugoslavije, zadrugari sviju zemalja ujedinite se. (Živo odobravanje).

Iz svih napred iznetih razloga čast mi je izjaviti da ću glasati za predloženi projekat zakona o privrednim zadrugama. (Živo odobravanje i pljeskanje).

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodo, pošto je vreme podmaklo, ja ću sa vašim pristankom zaključiti današnju sednicu i dozvolite mi da predložim kao dnevni red za iduću sednicu: Nastavak pretresa u načelu izveštaja Odbora za proučavanje zakonskog predloga o privrednim zadrugama. (Prima se).

Sa vašim pristankom današnju sednicu zaključujem a iduću zakazujem za subotu, 17 ovog meseca, u 9 časova pre podne.

Sednica je zaključena u 13,15 časova.

PRILOZI

INTERPELACIJA

inž. Mihaila Đurovića i drugova, narodnih poslanika, na Predsednika Ministarskog saveta i Ministra inostranih poslova o sastanku g. dr. Antona Korošca, Ministra unutrašnjih poslova, sa g. dr. Šušnikom, austrijskim kancelarom.

GOSPODINE PRETSEDNIČE,

26/27 juna 1937 godine prešao je gospodin dr. Korošec, Ministar unutrašnjih poslova, našu granicu u Slovenačkoj i otišao u Korušku, u Austriju, u mesto Heiligenblut, u Koruškoj, koje se mesto nalazi na početku čuvenog puta Grosgloknerstrase. Oko 6 sati izjutra izlazio je iz crkve toga mesta, sa jutarnje mise, g. dr. Anton Korošec sa gospodom Bana Natlačena iz Ljubljane i sa još jednom damom i jednim gospodinom.

U ovom istom mestu toga jutra bio je i g. dr. Šušnik, austrijski kancelar, i sastao se sa g. dr. Korošcem. Oni su se toga dana po podne izvezli zajedno automobilom na brdo Grosglokner. Da je g. dr. Šušnik zaista bio tamo toga dana vidi se iz austrijskih listova.

Čast mi je, Gospodine Pretsedniče, umoliti Vas za odgovor:

1 — Da li je g. dr. Korošec, kao Ministar unutrašnjih poslova, išao sa Vašim znanjem ili ne u Austriju i sastajao se sa g. dr. Šušnikom?

2 — Ako je g. dr. Korošec išao sa Vašim znanjem tamo, da li biste mogli Narodnu skupštinu obavestiti o predmetu razgovora između našeg Ministra unutrašnjih poslova g. dr. Korošca i g. dr. Šušnika, austrijskog kancelara, koji se razgovor tako strogo držao u tajnosti.

Za ovu interpelaciju tražimo prvenstvo.

10 jula 1937 godine
Beograd

Narodni poslanici:
Mihailo Đurović, s. r.
Stamenko Stošić, s. r.

INTERPELACIJA

Mihaila Đurovića, narodnog poslanika, na Ministra pravde o postupanju državnog tužioca pri Okružnom sudu u Zagrebu u pitanju presude izrečene po Našičkoj aferi.

GOSPODINE MINISTRE,

Pred zagrebačkim Okružnim sudom u aprilu 1937 godine bio je pretres protivu optuženih u Našičkoj aferi. Ovaj Zagrebački sud doneo je vrlo blagu presudu, po kojoj je osudio za krupna dela podmićivanja: Adolfa Šlezingera, direktora šumskog preduzeća »Podravina« i Aleksandra Sora, direktora »Našica«, obojicu sa po 8 meseci zatvora, a ostale, i to: V. Gutmana, vlasnika velikog šumskog preduzeća, »Gutman«, zatim Filipa Šlezingera, jednog od direktora »Podravine«, Alfreda Čučku, direktora firme »Gutman« i Aleksandra Božića, agenta za oslobodenje od poreza — sud je oslobodio.

Državni tužilac pri Okružnom sudu u Zagrebu trebao je izjaviti reviziju i priziv Kasacionom sudu,

pošto je stvar krivična. Na zaprepašćenje svega pravnika sveta, državni tužilac nije izjavio žalbu, a govori se da je bio izjavio, pa je istu povukao! Tek, bilo kako bilo, žalba nije izjavljena Kasaciji, i tako je ova presuda okončana.

Eto, ovo je žalostan završetak ove čuvene Našičke afere, kojom je država oštećena nekoliko stotina miliona dinara i koja je našu javnost zanimala mesecima.

Čast mi je stoga umoliti Vas, Gospodine Ministre, da mi izvolite odgovoriti:

1) Zašto je državni tužilac ovako postupio, i je li ko i zašto uticao na državnog tužioca da žalbu ne podnosi, jer je on bio dužan žalbu podneti Kasaciji;

2) Da li biste bili voljni ispitati, da Našice a. d. nije i ovde primenila svoj metod prodiranja, da li naime Našice a. d. nije preko ovoga ili onoga »uticajnog faktora« učinila da se ova sramna afera ovako završi. U tome slučaju bi bilo interesantno ispitati: koji su od »uticajnih faktora«, posle okončanja ove afere, išli »državnim poslom« u Švajcarsku, gde se nalazi sedište Centrale Našice a. d. kod koje vlada

strogo ustanovljeni postupak, da se usluge za ovakve stvari isplaćuju samo u četiri oka.

Za ovu interpelaciju tražim prvenstvo.

12 jula 1937 godine
Beograd

Mihailo Đurović, s. r.
narodni poslanik

INTERPELACIJA

Riste Grdića, narodnog poslanika, na Ministra unutrašnjih poslova o hapšenju i lošem postupanju policijskih organa sa srpsko-pravoslavnim sveštenicima.

GOSPODINE MINISTRE,

Od nazad izvesnog vremena izloženi su srpsko pravoslavni sveštenici progonima policijskih vlasti najgore vrste.

Radi govora u crkvi protiv Konkordata i radi deljenja brošura o Konkordatu, sreski načelnici ih kažnjavaju, gone, pa čak i apse. Da se na ovaj način postupa sa rimokatoličkim sveštenicima dosada bi, sigurno, naša država imala međunarodni konflikt.

Vaši organi, kad im se obraćamo s protestima, radi ovako brutalnog postupanja prema srpsko-pravoslavnim sveštenicima, otvoreno nam priznaju, da imaju naredenje od Ministarstva unutrašnjih dela za sve ono što čine.

Daleko sam od pomisli, da bi Vi lično, Gospodine Ministre, mogli davati instrukcije za progone ovakve vrste, ali ono što rade Vaši organi na terenu, u masama stvara jedno mučno i nezdravo raspoloženje, koje najmanje služi konsolidaciji zemlje i stišavanju duhova.

Iznosim Vam samo par slučajeva iz Sreza bilećskog, da bi dokumentovao istinitost mojih novoda:

Dvojica kaluđera iz Manastira Dobričeva razdavalali su neke brošure o Konkordatu. Brošure, uostalom, kojima je sama Vlada priznala publicitet, polemišući sa njima. Ona je čak reagirala na njih istim putem, izdajući svoju brošuru »Konkordat i kritika konkordata«. Sam Pretsednik Vlade u svom ekspoziciji, pred Odborom za konkordat u Narodnoj skupštini, odgovarao je na te brošure, sigurno u pretpostavci da su opšte poznate.

Jedan od tih kaluđera kažnjen je od sreskog načelnika sa 500 dinara globe ili 10 dana zatvora, jer ga je učitelj denuncirao da je delio brošure. Ban je tu kaznu potvrdio.

Pošto ovaj siromah kaluđer nije imao odakle da kaznu plati, naredeno je da bude po žandarmima predveden u zatvor.

Drugi kaluđer je zbog istog dela sa istom kaznom kažnjen i stvar je na Banskoj upravi.

Slučaj sa trećim sveštenikom, Gedeonom Biberdžićem, po svojoj težini daleko prevazilazi sve ono što bi se u jednoj pravnoj državi i od vaspitanih državnih organa moglo očekivati.

Radi neke prestavke, koju je g. Biberdžić uputio Kraljevskoj vladi, kojom se prestavkom sreski

načelnik u Bileći našao uvreden, kaznio ga je ovaj sa 500 dinara globe ili 10 dana zatvora.

Na žalbu g. Biberdžića Banska uprava je ovu presudu poništila, ali je g. sreski načelnik izdao novu presudu po istom predmetu, i tu je presudu Banska uprava potvrdila.

Dana 30. juna o. g., g. Biberdžić je stražarno sproveden od žandarmerijske patrole iz Vrnjske u Bileći. Teško bolestan on se je jedva držao na konju i tek nakon 6 sati stigao u Bileću i odmah zatvoren u tamnicu sreskog načelstva.

G. Biberdžić je imao uza se lekarsko uverenje dr. Lukača, šefa Banovinske bolnice iz Mostara, i na osnovu istoga tražio, da kao bolestan ne bude zatvoren, nego lekarski pregledan, ali mu je sve bilo uzalud. Bio je zatvoren u najgoru ćeliju, u kojoj nema ni postelje ni svetla.

Kad se čulo po varoši šta se radi sa jednim sveštenikom, ljudi su pokupili novac i poneli ga sreskom načelniku, da ispate kaznu za njega. Sreski načelnik je odbio da primi novac, tražeći da mu ga ima položiti sam Biberdžić. Naravna stvar, da je ovaj to odbio, uporno tražeći lekara.

Vest o postupku sa g. Biberdžićem pronela se munjevito kroz čitav srez i u Bileći se iskupio veliki broj domaćina, koji su zaključili, da se obrate depešama Nj. Sv. Patrijarhu, Nj. Visokopreosveštenstvu Mitropolitu Petru, Gospodinu Pretsedniku Vlade, Vama i g. Banu.

Tek na te depeše, četvrti dan po zatvaranju, pušten je g. Biberdžić iz zatvora i odmah otišao lekarima.

Dvojica lekara i to: Dr. Omerhodžić Salih, sreski lekar iz Trebinja i Dr. Jurkević Nikola, sanitetski kapetan, pregledali su ga i izdali mu uverenja iz kojih se vidi, da čoveku trunu četiri rebra, jer boluje od tuberkuloznog raspadanja sa gnojenjem, te povećanja srca, skopčanog sa jasno usporenim radom i degenerativnim promenama. Svaki živčani nadražaj može da uzrokuje konac života i za izdržavanje kazne zatvora nije sposoban.

Iz ovih uverenja, Gospodine Ministre, jasno se vidi dokle je došla samovolja Vaših organa, i kakve su sve vrste bezakonja, koja se pod Vašom upravom čine. Doda li se svemu ovome, da g. sreski načelnik nije u smislu Zakona i Ustava Srpske Pravoslavne Crkve, o konačnoj odluci obavestio ni nadležne crkvene vlasti, onda se jasno vidi karakter ovih dela.

Iz svih napred navedenih razloga molim Vas, Gospodine Ministre, da mi odgovorite:

1) Da li ste Vi inspirisali ovakva gonjenja srpskopравoslavnog sveštenstva, ili to Vaši organi samovoljno čine?

2) Da li su Vam poznati napred navedeni postupci sreskog načelnika u Bileći?

3) Šta mislite učiniti, da se srpskopравoslavnom narodu i sveštenstvu u Bileći dade zadovoljština radi

ovakvog postupka, koji je do krajnje mere uzbudio duhove širokih masa.

Za ovu interpelaciju tražim prvenstvo.

Molim Vas, Gospodine Ministre, da i ovom prilikom izvolite primiti izraz moga poštovanja.

13 jula 1937 godine

Beograd

Risto Grdić, s. r.
narodni poslanik